
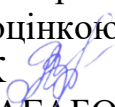

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
В.о. завідувача кафедри
 Деснова І.С.
«28» травня 2024 р.

**«СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ТРУДОВИМИ МІГРАНТАМИ.
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Фоменко Нікіти Євгеновича
Науковий керівник:
кандидат соціологічних наук, доцент
кафедри
Зубченко Олександр Сергійович
Рецензент:
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національного університету
«Запорізька політехніка»
Серга Тетяна Олексіївна

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою 74 С
Секретар ЕК
Анастасія ВАГАБОВА
«10» червня 2024 р

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ІЗ ТРУДОВИМИ МІГРАНТАМИ.....	1
1.1 Поняття та сутність трудової міграції.....	1
1.2 Різновиди та соціальні наслідки трудової міграції.....	4
Висновки до розділу I.....	9
РОЗДІЛ II. ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ТРУДОВИМИ МІГРАНТАМИ.....	11
2.1. Предмет і методи соціальної роботи з мігрантами	11
2.2 Міграційна політика країн Європейського Союзу	18
2.3. Міграційна політика України	31
Висновки до розділу II.....	39
РОЗДІЛ III. СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ СОЦІАЛЬНИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)	40
Висновки до розділу III	45
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	52

ВСТУП

«Земля перетворюється на планету мігрантів», - такий заголовок часто зустрічається в Інтернеті, що свідчить про актуальність проблеми міграції та пов'язані з нею ризики. Масштабні переміщення великих людських потоків відбуваються прямо перед нашими очима. Для деяких країн міграція стає джерелом розв'язання дефіциту робочої сили, а для інших - можливістю вирішити проблеми національно-культурної та історичної ідентичності одночасно. Наприклад, у 1990-х роках близько 700 тисяч громадян колишнього СРСР із вищою технічною освітою емігрували в Ізраїль; це стало відомо як «золотий дощ» для Ізраїлю. Крім розв'язання проблеми фахівців, було підтверджено національно-культурну ідентичність держави Ізраїль. США, Канада та Австралія проводять активну політику диференційованої економічної імміграції. Для деяких країн міграція допомагає вирішити соціально-демографічні втрати (Росія, Німеччина). Для інших, виїзд мешканців є єдиним шляхом вирішення проблеми перенаселення (Китай, Індія) або безробіття (Афганістан, Азербайджан, Грузія, Молдова, Таджикистан, Україна). Для деяких країн, що мають великі території, еміграційні втрати стали серйозною соціальною проблемою (Росія, Казахстан).

Міграція може сприяти перекроюванню державних кордонів, підірванню національно-культурної ідентичності окремих територій та порушенню державного суверенітету, як, наприклад, це сталося в автономному краї Косово в Сербії. Глобалізаційні процеси впливають на інтенсифікацію міграційних потоків, роблять міграцію більш масштабною, різноманітною, транскордонною і, по суті, постійною. Вирішуючи одні проблеми, міграція спричиняє виникнення інших - не менш складних - соціальних, психологічних і правових; вона стає «гарячим» напрямком соціальної політики та соціальної роботи.

Актуальність цієї роботи полягає у тому, що кожна країна формує свою внутрішню міграційну політику, враховуючи потреби економічного розвитку та безпеки своїх громадян. Провідні європейські країни стежать за міжнародними стандартами прав трудящих-мігрантів, уникають дискримінації на роботі за національністю, забезпечують адекватну оплату праці та соціальний захист. Проте, лише мігранти, які працевлаштовані законно, мають доступ до цих гарантій, а не всі. Країни Європи та Сполучені Штати Америки є найбільш комфортними та популярними країнами для міграції, тому вивчення їх досвіду у сфері захисту трудових прав має важливе значення для України. На основі аналізу наукових поглядів учених у цій статті проаналізовано зарубіжний досвід з правового регулювання захисту трудових прав мігрантів і висвітлено, що Україна повинна просувати і захищати трудові права своїх громадян за кордоном, а також створювати умови для повернення мігрантів до країни.

Проблемою мігрантів та соціальною роботою з ними на науковому рівні займаються такі науковці: Хомра А., Лукашевич М., Левченко К., Ровенчак О., Малиновська О., Прибиткова І., Шульга М. тощо.

Об'єктом дослідження є процеси соціальної роботи із трудовими мігрантами в Україні та в світі.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти соціальної роботи із трудовими мігрантами.

Метою даного дослідження є аналіз соціальної роботи із трудовими мігрантами у вітчизняному та зарубіжному контекстах.

Основні завдання дослідження:

- Вивчити поняття і сутність трудової міграції;
- Проаналізувати різновиди та соціальні наслідки трудової міграції;
- Описати предмет і методи соціальної роботи із трудовими мігрантами;

- Здійснити аналітичний огляд досвіду європейських країн щодо роботи із трудовими мігрантами;
- Розглянути вітчизняний досвід соціальної роботи із трудовими мігрантами;
- Провести емпіричне дослідження соціального самопочуття трудових мігрантів з України.

У процесі творчого пошуку нами активно використовувались загальнонаукові *методи* (історичний, аналіз та синтез, систематизація та узагальнення), а також емпіричні методи (опитування та глибинне інтерв'ю). Ці методи дозволяють отримати всебічне розуміння проблеми соціальної роботи із трудовими мігрантами та виявити її найбільш ефективні стратегії.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 38 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 71 сторінку.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ІЗ ТРУДОВИМИ МІГРАНТАМИ

1.1 Поняття та сутність трудової міграції

Дослідження соціальної роботи з мігрантами передбачає розкриття сутності самого явища міграції (лат. *migratio* — переселення). Існує безліч підходів до вивчення міграції населення. Гуманітарні науки розглядають міграцію населення кожна зі свого боку (демографія, економіка, соціологія, культурологія, політологія, правознавство, географія, історія, антропологія). Однакового підходу до визначення цього поняття в гуманітарних науках не існує. Проте для соціальної роботи з мігрантами це обставина наразі може розглядатися, скоріше, як позитивний момент. Соціальна робота з мігрантами знаходиться на початковому етапі своєї наукової та практичної інституціоналізації. Існуючі школи та напрямки проводять продуктивні дослідження, накопичуючи в межах своїх концептуальних підходів науковий, в тому числі емпіричний матеріал, цінний для соціальної роботи. Умови плюралізму наукових підходів надають можливість, поступово формуючи свою галузеву концепцію, використовуючи так звані робочі поняття, рухатися до шуканого поняття міграції.[39,5]

Тем не менше, навіть у навчальних цілях варто знайти методологічний підхід до міграції, який був би за своїми пояснювальними можливостями наближений до соціальної роботи. Підхід соціального працівника є інтердисциплінарним, близьким до підходу антрополога, соціолога, культуролога, демографа.

Соціальна робота, як науковий напрямок і навчальна дисципліна, використовує багато підходів, але все-таки розвиває специфічний погляд на міграцію. Соціальний працівник сприймає міграцію населення як аспекти, що призводять до протиріч між мігрантами та новим соціальним середовищем, відхилення від норми (дезадаптація, дезінтеграція, девіація). Необхідно

знаходити способи, що дозволяють компенсувати ці відхилення, коригувати їх за допомогою різних методів роботи як з самими мігрантами, так і місцевим населенням.

Мігранти – суб'єкти, які потребують соціальної підтримки у процесі адаптації та інтеграції. Можна розглядати міграцію як розрив груп людей з їхніми власними екологічними, соціокультурними та виробничими структурами ідентичності, а також як включення в «чужі» структури ідентичності на новій території. Для соціальних працівників міграція відображає процес зміни та формування відносин певних груп людей або особистостей у приймаючому соціальному середовищі. Ці відносини стосуються універсальних взаємодій різних ідентичностей як атрибутів соціального середовища: між старою та новою територією, між населенням на цих територіях, між культурами колишньої та нової спільноти, а також між різними професійними спільнотами. Деякі види міграції характеризуються змінами у всіх вищезазначених сферах життя, у той час як інші визначаються переважно змінами у одній з них [39,7].

Міграція - це осередок вічного протистояння «свій - чужий». Це не лише процес зміни місця перебування, але й соціокультурний стан людей, які опиняються у ситуації розділення на «своїх» і «чужих». Таке розуміння близьке до підходу авторів концепції «антропоток» (Б. Межуєв, С. Дахін, А. Градиловський, А. П'ятигорський та ін.). Воно також враховує концепцію трьох стадій міграційного процесу (Л. Рибаківський) та інші підходи, спрямовані на адаптаційну та інтеграційну роботу.

Моделі соціальної роботи в різних соціально-міграційних стратегіях можна відрізнити. *Стратегія інтеграції* передбачає включення мігрантів у культурні норми приймаючого суспільства, зменшуючи вплив на них норм свого вихідного суспільства. Це сприяє об'єднанню етносів під культурними стандартами приймаючого суспільства або змішанню культур. Але можливості інтеграції нескінченні, а пропуски можуть призвести до серйозних проблем. В деяких країнах, як Латвія та Естонія, відмова від

російської мови на державному рівні та у сфері послуг додає додаткових проблем російськомовним мігрантам. Стратегія інтеграції потребує оновлення, зокрема, у врахуванні різних потоків мігрантів.

Стратегія мультикультуралізму передбачає збереження культурних спільнот мігрантів у приймаючому суспільстві, які живуть у відповідності з культурними стандартами свого походження, але визнають офіційні норми приймаючого суспільства взаємодії з місцевими жителями [39, 9].

До середини ХХ ст. ліберальні демократичні країни сприймали національну розбудову як загальну стратегію, що включала форсовану асиміляцію культурних меншин. Тоді вважалося, що меншини мають розчинятися в національній спільноті. Проте у другій половині 60-х років ця стратегія стала переглядатися, і різні країни демократичного світу визнали культурне різноманіття як важливий аспект. Мультикультуралізм виник у контексті демократичного руху 1960-1970-х років, який включав боротьбу меншин та жінок за свої права. Цей рух ставав проти расових та гендерних нерівностей в суспільстві. Другим і, можливо, найважливішим фактором є великі міграційні потоки, які значно зросли приблизно в той же час (60-70-ті роки). Це включало прибуття в розвинені країни великої кількості мігрантів з бідних регіонів Азії, Північної Африки (Магриб) та Близького Сходу. Прагнення мігрантів з цих регіонів покращити своє матеріальне та соціальне становище збіглося з потребами економік розвинених країн у дешевій робочій силі, а також з їхнім бажанням поліпшити демографічну ситуацію (з огляду на швидке старіння населення). Це призвело до збільшення частки мігрантів (легальних та нелегальних) у загальному складі населення розвинених країн. У великих містах цей відсоток часом перевищує 50%, включаючи як мігрантів, так і їхніх нащадків. Відповідно до цієї ситуації, Захід змушений був реагувати на культурне різноманіття, що спричинило політику мультикультуралізму. Політика культурного різноманіття виявляється в різноманітних національних та регіональних стратегіях.

Поняття «дифузія» цікаве у контексті розгляду цих стратегій. *Дифузія* - це явище свого роду сповільненої, розтягнутої в часі міграції, яка втрачає ознаки події, коли її вже неможливо вважати повним значенням слова «міграція», оскільки вона сприймається у свідомості лише у підсумкових результатах. Поняття «етнос» стає все більш релятивним, що може призвести до розмивання ідентичності не лише серед мігрантів, але й серед приймаючого суспільства. У США виникає проблема з конкуренцією між англійською та іспанською мовами через зростаючу кількість людей, які погано володіють англійською. Америка впроваджує своєрідну дифузію у країнах походження, пропагуючи американські цінності та англійську мову, але на власній території комбінує різні стратегії суспільства.[39,10]

Сучасні концепції та стратегії міграції можуть доповнювати одна одну. Розуміння різних проявів дифузії як наслідку різних стратегій міграції є продуктивним методом розуміння процесів ізоляції, інтеграції, асиміляції та абсорбції. У ХХІ столітті для завдань міграційної політики прийнятно розглядати інтеграцію не лише як стратегію міграції, але й як метод соціальної роботи, який поєднує реабілітацію, акультурацію та адаптацію.

1.2 Різновиди та соціальні наслідки трудової міграції

В залежності від територіального переміщення виділяють міграцію в межах однієї країни (*внутрішня*) або з однієї країни до іншої (*зовнішня*, або міжнародна). Зовнішні мігранти, що в'їжджають на постійне проживання або для працевлаштування у країну перебування з іншої держави, є *іммігрантами* для країни перебування, тоді як особи, що виїжджають з конкретної країни для проживання або тимчасового перебування (для працевлаштування) в іноземних державах, є *емігрантами*. [39, 12]

Міграція може бути *легальною* (здійснюватися відповідно до законодавства країн) та *нелегальною* (порушувати законодавство країн, куди прибувають мігранти). Нелегальна міграція, незважаючи на порушення

деяких законів, може бути не злочинною, наприклад, якщо мігранти є чесними працівниками, що не мають реєстрації через бюрократичні перешкоди. Однак нелегальних мігрантів часто залучають кримінальні елементи. Ця ситуація може спонукати деяких з них до злочинної діяльності, такої як торгівля наркотиками, торгівля людьми або утворення притонів.

Міграція може бути *добровільною* та *примусовою*. Добровільна (внутрішня та міжнародна) міграція головним чином зумовлена пошуками роботи (через відсутність можливостей працевлаштування, низький рівень оплати праці, неякісні умови для висококваліфікованої праці у власній країні), а також потребою відновлення сімей (подружжя, батьків та дітей), що проживають на різних територіях. Наприклад, з України в США емігрували багато математиків і програмістів через високу оплату праці для цих спеціалістів. Багато громадян колишнього СРСР, а потім країн СНД, виїхало в Ізраїль до своїх родин. Це добровільна міграція, яка в меншій мірі стосується соціальних працівників, хоча також є цікавою з точки зору диференціації мігрантів та формування структур ідентичності.[39,13]

Примусова міграція, як внутрішня, так і зовнішня, виникає внаслідок стихійних лих, воєнних конфліктів, збільшення ксенофобії (гострої етнічної та релігійної ворожнечі деякої частини населення до певних національних або конфесійних груп), політичного пригнічення та інших неблагополучних змін економічної або соціально-політичної ситуації в тій чи іншій країні або регіоні. Наприклад, під час війни в Сирії велика кількість цивільних була змушена залишити свої домівки і шукати притулок в інших країнах через загрозу насильства та переслідувань. Примусова міграція населення України через війну є наслідком збройного конфлікту, що виник у 2014 році на сході країни внаслідок анексії Криму Російською Федерацією та початку військових дій на Донбасі. Цей конфлікт призвів до масової евакуації мешканців зі зони бойових дій, а також до зміни місця проживання для багатьох громадян. Міграція сербів з території Косово після бомбардувань

Югославії військами НАТО і введення туди підрозділів КФОР теж була по факту примусовою.

Різні типи міграції включають:

- сезонну міграцію туристів і сільськогосподарських робітників,
- міграцію з сільської місцевості в міста, яка відбувається в країнах, що розвиваються, в процесі індустріалізації (урбанізація),
- міграцію з міст у сільську місцевість, поширенішу в розвинених країнах (руралізація)
- кочівництво і паломництво,
- тимчасову і довгострокову,
- маятникову - регулярні щоденні, або щотижневі поїздки на роботу або навчання за межі місця проживання
- прикордонну або транзитну.

Міграційні процеси можуть бути крупномасштабними або незначними, стихійними або контрольованими. Крупномасштабні стихійні міграційні процеси створюють серйозні проблеми для соціальної політики в країнах-приймачах або їх окремих регіонах (збільшення державних витрат, зміна співвідношення між мігрантами та корінними жителями, соціокультурний «транзит», проблеми збереження державного суверенітету на певній території, як у Косово в Сербії). Це ставить перед соціальними працівниками серйозні завдання.[39, 17]

Міжнародна міграція має значний вплив на економіку, соціальну сферу та культурний розвиток як країн-приймачів, так і країн-емігрантів. Вона створює можливості, але також постає виклики, пов'язані з інтеграцією мігрантів, їх правами та управлінням міграційними процесами.

Міжнародна економіка не вперше стикається з питанням міграції, яка розбалансовує міжнародні суспільні відносини. Наприклад, згідно з доповіддю, опублікованою Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців 16 червня 2022 року, на той момент кількість людей, що були вимушені покинути свій дім, перевищила 100 мільйонів.

За даними ООН, до кінця 2021 року кількість людей, які тікають від війни, насильства, переслідувань і порушень прав людини, досягла 89,3 мільйона. Це на 8 відсотків більше, ніж рік тому, і більше ніж вдвічі більше, ніж десять років тому, повідомляє організація.

Хоча загалом людська мобільність оцінюється позитивно, для деяких регіонів, країн, народів чи етнічних груп міграційні процеси можуть мати руйнівні наслідки: деградація ландшафту, зміна клімату, забруднення землі та води, занепад або навіть зникнення етнічного та культурного спадщини. Це підкреслює важливість правильного розуміння міграційних процесів та пов'язаних із ними питань безпеки, оскільки нерегульовані, неконтрольовані та погано пояснені соціальні процеси можуть приховувати виклики та загрози для суспільства та планети.

Греція є яскравим прикладом держави, яка має проблеми у розвитку через постійний потік мігрантів. Дестабілізація в країні відбувається у трьох напрямках:

1. Збільшення фінансових витрат з державного бюджету на мігрантів та біженців;

2. Зростання конкуренції на низькооплачувану працю, оскільки частка дешевої робочої сили на ринку праці будь-якої держави сягає майже половини трудових ресурсів, що призводить до безробіття місцевих жителів і зниження їхнього життєвого рівня.

3. Духовно-релігійний напрямок. Мігранти, що потрапляють до країни вносять разом із своєю присутністю невід'ємний духовний аспект – це полягає у складовій частині здоров'я людини, оскільки за конвенцією ООН духовне здоров'я є невід'ємною складовою частиною гарантовану людині для її здоров'я та існування. Непорушні звичаї, зокрема мусульманства дестабілізують християнський простір і це додає вагомий відсоток у суспільну напругу міжнародної міграції.

Такий детальний досвід Греції за останні роки мав би спонукати Європейський Союз до перегляду стратегії прийому, щодо

переформатування визначення терміну «Міжнародна трудова міграція - переміщення працівників з однієї країни в іншу на світовому ринку праці».

Також, потрібно було більш детально врахувати досвід України як держави, яка є каталізатором такого переформатування. З кінця 2021 року з України почали виїжджати заможні громадяни через загострення конфлікту на Сході. З 24 лютого 2022 року кількість біженців досягла сотень тисяч на добу, а за перший місяць війни з України виїхало 3,6 млн осіб. За оцінками Міжнародної організації з міграції, ще 6,5 млн осіб покинули свої місця проживання і переїхали в межах країни.

Дані Європейського соціального дослідження за 2018 рік показують, що мешканці європейських країн переважно віддають перевагу іммігрантам з подібним расовим або етнічним походженням. Це може пояснити відкритість до біженців з України та готовність підтримувати їх.

Питання расового та етнічного походження відіграє позитивну роль у налагодженні суспільних відносин на початковому етапі прийняття мігрантів з України. Однак, на деяких місцях спостерігалася зростаюча напруга, і саме тут стає важливим втручання державних органів та швидке прийняття законодавчих змін у певних країнах Європейського Союзу. [4, 115]

Перед урядами Європейського Союзу стоять два важливі завдання щодо міграційних процесів: демографічна яма та дефіцит трудових ресурсів.

Демографічна яма виникає через зменшення чисельності населення внаслідок зниження народжуваності при не змінній смертності. Цей феномен є небезпечним через його тривалий характер, який може впливати на суспільство у протязі кількох років. У цьому контексті міграція з України може бути ключовим рішенням для компенсації цієї демографічної втрати.

Дефіцит трудових ресурсів є наслідком демографічної ями та соціальних чинників. Прийняття мігрантів з України може допомогти вирішити це питання. Однак для успішної інтеграції мігрантів необхідно негайно вживати заходів, таких як планування прийому трудових ресурсів у громаду, аналіз вимог до персоналу, підбір персоналу для майбутньої

перекваліфікації, визначення умов праці та пільг для нових працівників, адаптація мовою та навчання у дуальній формі.

Таким чином, соціальні відносини можна охарактеризувати як стійкі зв'язки між індивідами та соціальними групами, які обумовлені їхнім положенням у суспільстві. Суспільні відносини завжди виникають у зв'язку з певним матеріальним або духовним об'єктом і відображають спільні інтереси та потреби соціальних суб'єктів. Ці потреби та інтереси визначають існування соціальних зв'язків та людську діяльність.

Для мігрантів з України перехід до нового формату життя ставить їх перед вибором, до якої соціальної групи вони віднесуть себе. Це означає прийняття рішень про те, скільки часу вони проведуть на соціальній допомозі, чи необхідно вивчати мову для працевлаштування, і чи є перспектива кар'єрного зростання з огляду на вік. Для багатьох мігрантів цей досвід перебування в іншій країні та взаємодія з бюрократичними інституціями є новим і вимагає адаптації.

Висновки до розділу I

Визначено сутність поняття соціальної роботи з мігрантами, різноманітні сучасні стратегії та концепції міграції населення, такі як дифузія, мультикультуралізм, інтеграція. Для міграційної політики важливо розглядати інтеграцію не лише як стратегію, але й як метод соціальної роботи, який включає в себе реабілітацію, акультурацію та адаптацію.

Розглянуто міграцію за формами, видами та масштабністю, а також визначено, що крупно масштабні неконтрольовані або нелегальні потоки мігрантів створюють серйозні проблеми для соціальних установ в країнах-приймачах.

Проаналізовано можливі наслідки людської мобільності, зокрема негативні, такі як дестабілізація економіки країни-приймача, зростання

конкуренції на ринку праці, а також конфлікти на духовно-релігійному напрямку.

Досліджено предмет та методи соціальної роботи з мігрантами, зокрема, організаційну та практичну соціальну роботу. Детальніше розглянуто напрямки практичної роботи, а саме: соціальний, соціально-інформаційний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, соціально-економічний, соціально-трудоий.

Рекомендовано налагодження міжнародної співпраці у сфері міграції, організація координації між центральними та регіональними установами влади, співпраця між державними та громадськими організаціями для соціального захисту мігрантів, створення громадських організацій для підтримки мігрантів, розробка оптимальної структури установ соціальної допомоги для мігрантів з урахуванням регіональних особливостей та організація курсів та семінарів для підвищення кваліфікації мігрантів.

РОЗДІЛ II. ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ТРУДОВИМИ МІГРАНТАМИ

2.1. Предмет і методи соціальної роботи з мігрантами

Предметом даної навчальної дисципліни можна вважати розгляд певного комплексу суспільних відносин в межах певного сегмента соціальних знань. Питання про предмет соціальної роботи з мігрантами ускладнене перш за все тим, що в Україні ця сфера як у практичному, так і в теоретичному плані не сильно розвинута. Фахівці країн з більш розвинутою та диференційованою системою соціальної роботи вже вирішили цей прогалину. У деяких країнах, які мають досвід прийому значних потоків імміграції, вже розроблені види діяльності, обумовлені поняттями «абсорбція», «адаптація», «інтеграція», «акультурація» мігрантів. Це сприяє становленню напрямку соціальної роботи з мігрантами. [39, 18]

В підтримку віднесення роботи з мігрантами саме до сфери соціальної роботи можна навести такі аргументи. Ця сфера включає в себе вивчення та застосування знань соціального працівника до відносин «людина - людина», «людина - місцева громада», «людина - держава». У багатьох країнах світу ця діяльність стає важливою частиною втілення завдань соціальної політики, зокрема міграційної та демографічної.

Соціальні працівники допомагають у складних життєвих ситуаціях, пом'якшують стан дезадаптації мігрантів, підтримують соціальну солідарність, знімають на особистому і груповому рівні соціальну напругу, сприяють пошуку особистої, групової та національно-державної ідентичності.[2, 278]

Робота з мігрантами відіграє цікаву роль у зближенні соціальної педагогіки та соціальної роботи. Соціальна педагогіка, яка охоплює роботу з дітьми та дорослими, також знаходить свій цікавий матеріал у роботі з мігрантами. Взаємодія соціальної роботи та соціальної педагогіки

представляє собою, за словами німецького фахівця І. Нойфельда, особливу форму державного та громадського впливу на людину з метою забезпечення відповідного культурного, соціального та матеріального рівня життя населення.

У деяких країнах соціальна робота та соціальна педагогіка позначають схожі, але самостійні види діяльності, наприклад у Німеччині. Вони значно наблизилися одне до одного. При цьому робота з мігрантами відіграла важливу роль у цьому зближенні.

Мігранти - це люди, яким потрібна допомога у встановленні себе в нових територіальних, соціально-демографічних, духовно-культурних і професійних умовах, які, як правило, є невизначеними. Необхідно забезпечити формування нових особистих і громадських зв'язків на заміну втраченим. Дезінтеграція мігрантів, особливо примусових, суттєво відрізняється від такої у інших вразливих груп населення, що вимагає окремого напрямку (предмету) в рамках соціальної роботи. [39, 20]

Методи соціальної роботи з мігрантами. Для досягнення економічної самостійності, що є першочерговим завданням у програмах соціальної роботи з біженцями і вимушеними переселенцями, акцентується увага на розвитку служб, пов'язаних з трудовою зайнятістю. Водночас, інші служби адаптації, такі як психологічна підтримка, доступ до медичної допомоги та перекладацькі послуги, потребують значно менше фінансування. З часом зменшується потреба у деяких видів служб, а зростає у інших. Особливо це стосується психіатричної допомоги для біженців, які вже довгий час проживають у країні. Спочатку головне завдання - це виживання, але з отриманням роботи та зближенням з новою країною можуть виникати труднощі з адаптацією до минулих подій. Це питання набуло особливої актуальності у зв'язку з останніми подіями в Україні, коли тисячі вимушених мігрантів змінили своє місце проживання і опинилися у складних умовах.

Запровадження офіційних органів в місцях концентрації мігрантів є важливим кроком у напрямку їхньої інтеграції та асиміляції в новому

суспільстві. Ці органи мають координувати дії, спрямовані на забезпечення мігрантам рівних можливостей з місцевим населенням. Важливо забезпечити мігрантам доступ до освіти, інформації та житла за помірну плату.[1, 280]

Міжнародна практика засвідчує, що примусова концентрація іммігрантів у визначених міських кварталах чи сільських населених пунктах рівносильна сегрегації, а отже, є небажаною. Таким чином, насильницьке розосередження іммігрантів, перешкода їм у поселенні викликає в них недовіру до влади. Для різних груп мігрантів політика щодо їх розселення може бути різною. Так, наприклад, для кримських татар розселення компактними етнічними групами є бажаним для них, адже сприяє збереженню їх етнічності. Крім того, в Криму це – переважаюча нація, для якої означене питання є питанням національного самовизначення. Щодо інших іммігрантів – вихідців з України, то для них найкращим є розселення за місцем їх народження.

Запровадження міграційних служб, які складаються з осіб іммігрантського походження, може допомогти у вирішенні проблем дискримінації та задоволенні потреб мігрантів. Ці органи можуть краще розуміти та співпереживати із мігрантами, що допоможе покращити їхні умови та інтеграцію.

Розробка загальнонаціональних, регіональних та муніципальних програм також важлива для сприяння інтеграції мігрантів у суспільство. Ці програми можуть включати в себе заходи з освіти, забезпечення житла та інших послуг, які сприятимуть адаптації мігрантів.

Поліпшення становища мігрантів спостерігається за умов активізації їх власного соціального потенціалу. Так, країни, в яких нараховується значна кількість мігрантів, сприяють виникненню асоціацій іммігрантів і етнічних груп (наприклад, земляцтв), завдяки яким формуються суспільні фонди, призначені для розробки і реалізації проектів, що відбивають інтереси мігрантів і біженців. Важливе значення при цьому надається питанням культури і релігії, традицій і звичаїв. Позитивних результатів досягають ті

органи влади, що докладають значних зусиль для встановлення контактів із представниками різних конфесій, обговорення ними проблем, що однаковою мірою цікавлять як корінних жителів, так і мігрантів.

Таким чином, ключовими напрямками, спрямованими на значне покращення ефективності соціальної роботи з мігрантами, є:

- налагодження і розвиток зв'язків з міжнародними організаціями, що займаються проблемами міграції;
- організація взаємодії між центральними та регіональними державними відомствами, установами і місцевими органами влади, що розглядають питання міграції і мігрантів;
- співпраця між державними структурами, громадськими організаціями і фондами, які забезпечують соціальний захист та допомогу мігрантам;
- створення громадських організацій, що вирішують питання мігрантів;
- розробка оптимальної структури для роботи як стаціонарних, так і нестаціонарних установ соціальної допомоги мігрантам залежно від умов конкретних регіонів;
- створення установ соціального захисту мігрантів, включаючи центри соціального захисту, реабілітаційні центри, кризові стаціонари, інтернати, консультаційні пункти, пункти видачі матеріальної допомоги та інші;
- організація підвищення кваліфікації фахівців у сфері роботи з мігрантами;
- проведення соціологічних і маркетингових досліджень проблематики;
- розробка соціальних кампаній з реклами міграційної політики на рівні держави і місцевості;
- розробка правових основ надання мігрантам пенсій та фінансової допомоги;

- розробка правових основ соціального, санітарного, медичного та педагогічного контролю за життєдіяльністю мігрантів;
- розробка правових основ профілактики девіантної поведінки осіб із числа мігрантів;
- організація курсів та семінарів з професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації мігрантів.

Існують два основні види соціальної роботи з мігрантами:

1. Організаційна соціальна робота - це організація роботи соціальної служби та розробка конкретних програм діяльності. Цей вид роботи займається створенням і підтримкою інфраструктури для надання соціальної допомоги мігрантам, а також розробкою стратегій та програм для їхньої інтеграції в нове суспільство.

2. Практична соціальна робота - це робота з конкретною особою або групою людей, які потребують соціальної допомоги. Цей вид роботи передбачає ряд напрямків, включаючи:

а) *Соціальний напрямок* роботи з мігрантами (реалізується разом с Пенсійним фондом) - проведення соціальних консультацій та заходів з соціальної реабілітації, виявлення осіб, які потребують соціальної допомоги, та осіб з девіантною поведінкою та асоціальних родин, здійснення соціальної діагностики та надання підтримки мігрантам у отриманні пенсій та інших видів виплат, організацію груп самопомоги й взаємодопомоги, а також культурно-дозвілєву роботу з людьми похилого віку й інвалідами з числа мігрантів, вирішення питань бездомності (сприяння поверненню майна та одержанню компенсацій, а також взаємодію з різними державними установами і громадськими організаціями з питань допомоги мігрантам).

б) *Соціально-інформаційний напрямок* впроваджується разом із Держкомстатом та засобами масової інформації, охоплює кілька аспектів. Він включає надання мігрантам інформації про діяльність соціальних служб, збір та систематизацію даних про мігрантів, включаючи інформацію, яку надають самі мігранти, з метою ефективної організації роботи з цією групою

населення. Також він передбачає інформування громадськості про проблеми міграції і мігрантів, переважно через різноманітні медійні засоби, з метою укріплення соціальних зв'язків між мігрантами та місцевим населенням, а також сприяння адекватному висвітленню цієї проблематики в медіа.

с) *Соціально-психологічний напрямок* (взаємодія з органами освіти й охорони здоров'я) включає: консультацію психологів, корекцію і допомогу під час адаптації, психологічну підтримку в кризових ситуаціях й в умовах ПТСР. Також до нього входить проведення психологічних тренінгів, навчання саморегуляції, діагностика розвитку дітей та підлітків, консультування щодо профорієнтації.

д) *Соціально-педагогічний напрямок*, що реалізується взаємодією з органами освіти, охорони здоров'я та правопорядку, охоплює різноманітні завдання. Це включає проведення консультацій з питань сім'ї та виховання дітей, соціально-педагогічну роботу з молоддю, допомогу дітям і підліткам із навчанням, контроль за їхньою освітою, консультування та сприяння отриманню професійної освіти, а також проведення дозвілля для адаптації до нових умов.

е) *Соціально-правовий напрямок*, що впроваджується у взаємодії з правоохоронними органами, орієнтований на захист прав мігрантів та надання їм інформації про їхні права та обов'язки, а також на соціально-правове консультування.

ф) *Медико-соціальний напрямок* (впроваджується у взаємодії зі службами охорони здоров'я) передбачає: медико-соціальне консультування; надання долікарняної медичної допомоги; сприяння мігрантам у проведенні диспансеризації; контроль за санітарно-профілактичними нормами й дотриманням соціальної гігієни; виявлення хронічно хворих і непрацездатних осіб та організація для них спеціалізованих консультацій; соціально-психіатрична діагностика й допомога; допомога в закупці ліків та інших медичних засобів; виділення (за необхідності) коштів на лікування;

направлення в спеціалізовані медичні установи; контроль за санітарним станом житла переселенців.

g) *Соціально-економічний* напрямок передбачає різноманітні консультації з соціально-економічних питань та надання стартової фінансової допомоги, а також матеріальної підтримки у вигляді продуктів, ліків, будівельних матеріалів тощо.

h) *Соціально-трудоий* напрямок, що включає в себе взаємодію з установами зайнятості, спрямований на підтримку у пошуку основної та додаткової роботи, відкритті власного бізнесу, а також на консультування з питань працевлаштування та професійної орієнтації, а також допомогу в професійній підготовці та перепідготовці.

Всі ці аспекти потребують подальшого розвитку і вдосконалення. Незважаючи на обмежену фінансову базу соціальної роботи у фінансових аспектах, можна значно покращити роботу за іншими напрямками шляхом вдосконалення організаційних та технологічних аспектів.

Головною метою соціальних служб у контексті міграційних питань є мінімізація негативних наслідків цього явища, оскільки міграція може як сприяти економіці регіону, так і спровокувати соціальні кризи. З цієї причини необхідно підготовлювати кваліфіковані кадри для роботи з мігрантами, збирати та систематизувати інформацію про ефективні методи і форми роботи з ними, а також вивчати і впроваджувати інструменти для управління цим процесом. [2, 280]

Однак вдосконалені технології соціальної роботи з мігрантами не дають очікуваних результатів без належної державної політики та програм, які передбачають прогнозування міграційних процесів і конкретних міграційних потоків, а також підтримку адаптації мігрантів і біженців до нового середовища. Вирішення цих проблем можливе лише за активної участі різних рівнів влади (центральної та місцевої) та виділення квот та конкретних територій для поселення мігрантів.

2.2 Міграційна політика країн Європейського Союзу

В початку 1990-х років, з посиленням потоків масової імміграції до країн ЄС, зросла активність у напрямку посилення міграційної політики та відповідного законодавства. У зв'язку з обмеженим доступом до легальної міграції, різноманітні канали нелегальної міграції стали поширеними. Усвідомлення того, що контроль над процесами міграції неможливий без співпраці країн призначення та походження, призвело до організації Міністерської конференції в Берліні 31 жовтня 1991 року. Основною метою конференції було обговорення шляхів протидії нелегальній міграції. Було визнано, що сприяти економічному та соціальному прогресу в країнах походження мігрантів є необхідною умовою для зменшення міграційного тиску з країн Центральної та Східної Європи. Оскільки основною причиною імміграції до Європи є пошук кращих умов життя, негайними заходами було запропоновано налагодження обміну інформацією щодо міграції між країнами, зміцнення прикордонного контролю через розвиток відповідної інфраструктури, а також перегляд та гармонізація візової політики між країнами.

До 1999 року прийом легальних мігрантів у країнах ЄС розглядався як частина національної політики кожної окремої держави. Однак з набуттям чинності Амстердамського договору міграційна проблематика стала мати загальноєвропейське значення. Лісабонський договір, ухвалений десятьма роками пізніше, вперше чітко визначив перед ЄС завдання створення загальної міграційної політики. Перехід міграційної політики в область змішаної компетенції призвів до зростання ролі наднаціонального компонента у формуванні цієї політики. Однак для країн-членів ЄС регулювання легальної міграції, включаючи трудову міграцію, а також питання інтеграції громадян третіх країн, залишається сферою їх національних інтересів. Це відображається як на процесі прийняття наднаціональних норм, так і на процесах їх впровадження.[8, 17]

Основні напрями міграційної політики ЄС формулюють як:

- ✓ ефективний розвиток легальної та зниження нелегальної міграції;
- ✓ розвиток інтеграційних програм для мігрантів;
- ✓ створення єдиної європейської системи надання притулку;
- ✓ поліпшення кооперації з третіми країнами в питаннях міграції

В ЄС було розроблено досить розвинене законодавство щодо регулювання законної міграції, яке заслуговує на увагу. Протягом 1990–2000-х років в ЄС було прийнято цілу низку законодавчих актів у сфері міграційної політики (див. додаток А).

Як відправна точка для застосування узгодженості політики в області міграції зазначається, що «ЄС підтримуватиме належним чином керовану міжнародну трудову міграцію шляхом розробки політики ЄС у сфері економічної міграції». З цього випливає, що міграція, в тому числі до ЄС, розглядалася як необхідний елемент для досягнення цілей розвитку. Таким чином, зв'язок між міграцією та розвитком відкриває додатковий, хоч і обмежений, простір для міграції до ЄС.

Для набуття взаєморозуміння з третіми країнами держави-учасниці ЄС започаткували т. зв. Міграційні діалоги, які почали використовувалися як ключовий канал для комунікації між партнерами. Під час здійснення зовнішньої співпраці ЄС поставив за мету забезпечити ефективність, поділ відповідальності та облік взаємних інтересів [8, 21]

З 90-х років ЄС розпочав ряд міграційних діалогів зі своїми східними сусідами, такими як Будапештський процес у 1991 році і подальший Празький процес. Участь у цих діалогах була активною, зокрема, з боку України. Головною метою цих діалогів було зміцнення довіри та сприяння ефективній співпраці в контролі за міграцією в ЄС.

Будапештський процес, який стартував у 1991 році, зосереджувався на міграційних потоках зі сходу на захід. Цей процес також служив форумом для наближення ЄС до майбутніх нових держав-членів. Щорічні наради

Будапештського процесу сприяють міжурядовим обговоренням аспектів міграції та підсиленню міжнародного співробітництва у цій сфері. Крім того, вони виступають моніторинговим органом і органом управління для забезпечення ефективного досягнення цілей партнерства з міграції та контролю над реалізацією спільних заходів. [8, 22]

Попри активність, на початку 2000-х років Будапештський процес зазнав кризи. Це сталося через те, що він успішно виконав свої первісні завдання: встановив неформальний контакт між країнами Західної та Центральної/Східної Європи, допоміг останнім відповідати стандартам ЄС, узгодити міграційне законодавство і поліпшити прикордонний контроль. Це підготувало країни Центральної та Східної Європи до вступу до ЄС, запланованого на 2004 та 2007 роки.

Виникло питання про необхідність збереження Будапештського процесу, і його було вирішено позитивно, з урахуванням успіху процесу у підготовці країн-кандидатів до вступу до ЄС. Проте було необхідно переглянути та оновити завдання та обсяги цього механізму.

У травні 2001 року, як відповідь на розширення ЄС на схід, було започатковано Седеркопінгський процес. Його метою було сприяння прикордонному співробітництву між країнами, які вступають до ЄС, з одного боку і Білорусією, Молдовою та Україною, з іншого, у питаннях притулку, міграції й прикордонного контролю. Поява спільного кордону між Україною та ЄС супроводжувалась посиленням транзитної нелегальної міграції до країн Західної Європи.[8, 24]

Згідно інформації з Центру збору та обміну даними щодо перетину кордонів та міграції Європейського Союзу, Україна слугувала транзитним маршрутом для незаконної міграції через територію, що об'єднує кілька каналів нелегального переміщення осіб різних національностей. В результаті цього, вирішення проблеми контролю за міграцією та управління кордонами стала пріоритетною у відносинах між Україною та ЄС.[10]

Починаючи з 2004 року, взаємодія між Європейським Союзом та країнами східного та південного напрямків стала складовою більш широкої Європейської політики сусідства. Ці регіональні ініціативи включали в себе укладення ряду двосторонніх партнерств у сфері мобільності. Багато з таких діалогів переносили акцент із аспектів зовнішньої міграційної політики ЄС на загальні аспекти зовнішньої політики ЄС, у контексті переходу від Глобального підходу до Механізму партнерства.

У 2005 році було прийнято рішення про «Глобальний підхід до міграції та мобільності», який пізніше був переглянутий у 2011 році [11]. Цей підхід визначив рамки діалогу та співробітництва ЄС з країнами походження, що не входять до ЄС. У рамках цього підходу ЄС розробив широкі ініціативи для зміцнення економічних та політичних зв'язків з прикордонними країнами. Поступове розширення ЄС призвело до підтримки Азербайджану, Вірменії, Грузії, Республіки Молдова, України та Білорусі (країни Східного партнерства). Глобальний підхід до міграції доповнює зовнішню політику ЄС та політику надання допомоги країнам, що розвиваються. Він спрямований на підтримку легальної та безпечної міграції, запобігання нелегальній міграції та створення умов для використання позитивного потенціалу міграції для розвитку як країн донорів, так і реципієнтів.

У оновленому у 2011 році політичному документі щодо Глобального підходу було введено новий пріоритет - захист біженців. Також розширено сферу його застосування, включаючи підтримку міжнародної мобільності, яка охоплює короткотермінові міжнародні подорожі (до трьох місяців). Ці подорожі, хоча й не вважаються міграцією, мають великий вплив на розвиток особистих, ділових та культурних зв'язків, міжнародну торгівлю та співробітництво. У соціально-економічному плані вони часто виступають альтернативою тривалій міграції або, навпаки, є передумовою для неї.

У рамках Глобального підходу до міграції важливо враховувати, що ця ініціатива не має виключно благодійного характеру. Основна мета полягає в запобіганні нелегальній міграції до Європи, спільно з країнами походження

та транзиту, а також у розширенні можливостей для європейських роботодавців у пошуку найкращих кандидатів на глобальному ринку праці для заповнення вакансій в ЄС. Ця ініціатива також надає можливість талановитим людям з усього світу реалізувати свій потенціал в Європі.

Основними інструментами взаємодії з країнами походження (міграційними донорами) є співпраця у сфері мобільності та циркулярної міграції. Вони передбачають полегшення доступу до ЄС громадян тих країн, які готові співпрацювати з Євросоюзом з метою покращання регулювання міграційних процесів та запобігання нелегальній міграції. Від партнерів очікується підписання та виконання угод про реадмісію, проведення широких інформаційних кампаній, посилення прикордонного контролю тощо. Із свого боку ЄС може запропонувати партнерам ширший доступ їх громадян на ринок праці та до навчання на території Євросоюзу, передвиїзну мовну та професійну підготовку для потенційних мігрантів, програми з реінтеграції мігрантів, які повертаються на Батьківщину, двосторонню співпрацю між службами зайнятості країн походження та призначення, спрощений порядок видачі віз. [8, 25]

Заохочення зворотної або циркулярної міграції, тобто тимчасових неодноразових виїздів з періодичним поверненням на Батьківщину сформовано в окремий напрямок співпраці. Така модель міграційних переміщень вигідна як країнам походження, так і країнам призначення мігрантів, оскільки перші не втрачають своє населення, а останні не витрачають зусилля та кошти на інтеграцію мігрантів. Разом з тим, країни призначення отримують необхідну для них робочу силу, а країни походження — перекази зароблених їх громадянами за кордоном коштів, які є важливим джерелом валютних надходжень для розвитку. Досягнення обертовості має, крім іншого, запобігти шкоді, яку наносить країнам, що розвиваються, «відтік мізків». Циркулярна міграція вигідна й самим мігрантам, оскільки забезпечує їм пов'язані з роботою за кордоном можливості додаткових заробітків та набуття досвіду без болючого розриву

із рідними та звичним соціальним оточенням, неминучим у разі переселення за кордон для постійного проживання.

Криза європейської міграційної солідарності викликала необхідність розгляду нових підходів до регулювання. Початок осені 2015 року був відзначений значним зростанням потоку біженців та нелегальних мігрантів до Європейського Союзу з країн Північної Африки, Близького Сходу та Південної Азії, започаткувавши європейську міграційну кризу. Ця криза була охарактеризована як найбільш значна в Європі з часів Другої світової війни. У період з січня по вересень 2015 року було зареєстровано понад 700 тисяч людей, які шукали притулку в країнах ЄС; загалом за цей рік до ЄС прибуло, за різними оцінками, від 1 до 1,8 мільйонів біженців та нелегальних мігрантів. [8, 28]

Європейська міграційна криза 2015–2018 років наочно демонструвала відсутність практичного дотримання формального принципу солідарності, який мали реалізовувати національні уряди країн Європейського Союзу у сфері міграційної політики. Діюча на момент початку кризи загальна міграційна стратегія ЄС, що базувалася на так званих Дублінських регламентах, виявилася недостатньо ефективною в умовах активізації міграційних потоків із третіх країн.

Стратегії повернення та реінтеграції виявилися ключовими напрямками роботи держав-членів Європейського Союзу після публікації Нового пакту про міграцію та притулок у вересні 2020 року. У квітні 2021 року Європейська комісія прийняла першу в історії Стратегію ЄС у сфері добровільного повернення та реінтеграції. Також були розпочаті ініціативи «Партнерства в галузі талантів» та «Нові можливості для легальної трудової міграції», які були визначені у Новому пакті про міграцію та притулок. [8, 30]

Стратегія добровільного повернення та реінтеграції спрямована на підтримку субсидованого добровільного повернення та реінтеграції як важливого компонента загальної системи повернення ЄС. Вона встановлює

нові підходи до розробки, просування та реалізації супутніх ініціатив, маючи на меті розробку більш одноманітного та швидкого координованого підходу до реалізації потенціалу добровільного повернення. Це передбачає створення більш стійких структур у ЄС та підвищення ефективності співпраці з пріоритетними країнами-партнерами шляхом розвитку комплексних, збалансованих, індивідуалізованих та взаємовигідних міграційних партнерств.

У Стратегії враховуються досягнення та накопичений досвід у сфері ініціатив щодо повернення та реінтеграції, але звертається увага на ряд недоліків, які утруднюють прогрес у цій сфері: роздробленість підходів, недостатність збору даних та координації між різними учасниками процесу, відсутність узгодженого механізму консультування з питань повернення та перенаправлення, поряд з обмеженими можливостями країн походження, що призводить до нестабільності.

Недостатнє фінансування є додатковими бар'єрами у сфері повернення. Більш того, важливо розуміти не лише кількість осіб, що повертаються, але й урахування їхнього становища, щоб гарантувати їм гідне повернення та успішну реінтеграцію після повернення.

Стратегія повернення включає широкий спектр заходів для реалізації наступних семи базових елементів:

1. Покращення правової та оперативної бази для більш ефективної дії.
2. Забезпечення ефективної координації між усіма учасниками процесу.
3. Підтримка добровільного повернення та реінтеграції мігрантів із третіх країн та співпраця з цими країнами.
4. Здійснення ефективного консультування щодо повернення та перенаправлення мігрантів.
5. Забезпечення якісної підтримки для осіб, які повертаються.
6. Сприяння стійкій підтримці реінтеграції та залученню країн-партнерів у цей процес.

7. Забезпечення фінансування для здійснення добровільного повернення та реінтеграції мігрантів.

Ініціативи «Партнерства в галузі талантів» та «Нові можливості для легальної трудової міграції» мають на меті вирішення проблеми нестачі кваліфікованих кадрів у Європейському Союзі та зміцнення міграційного співробітництва з країнами-партнерами шляхом впровадження практики підбору робочої сили. Ці ініціативи спрямовані на аналіз ринку праці та навичок, професійну освіту та підготовку, інтеграцію мігрантів та мобілізацію діаспори. [8, 31]

Відповідно до Пакту, ці ініціативи становлять «підвищені зобов'язання щодо надання підтримки ключовим партнерам у сфері легальної міграції та мобільності» у їхньому прагненні: «(...) забезпечити комплексні засади політики ЄС, а також фінансову підтримку співробітництва з третіми країнами, з метою задоволення потреб ЄС у підборі робочої сили та навичок, а також їх включення до інструментарію ЄС для стратегічного залучення країн-партнерів у галузі міграції...».

У січні 2022 року Європейське бюро підтримки у сфері притулку (EASO) було реорганізоване у Агентство ЄС з питань притулку (EUAA) з новим розширеним мандатом. Ця зміна відбулася в рамках реформи загальноєвропейської системи надання притулку (CEAS) з метою модернізувати заходи ЄС щодо надання притулку та прийому біженців та надавати більш повну підтримку державам-членам у цій сфері. EUAA візьме на себе відповідальність за поліпшення функціонування загальноєвропейської системи притулку шляхом забезпечення розширеної оперативної та технічної допомоги державам-членам та забезпечення більшої послідовності в оцінці клопотань щодо надання міжнародного захисту.

Друга хвиля міграційної кризи Європейського Союзу виникла внаслідок прийому військових вимушених біженців з України, коли за менш ніж три тижні понад 3 мільйони громадян України змушені були шукати притулок в сусідніх країнах. Однак ця криза має свої особливості порівняно з

попередніми, через деякі причини: географічна та культурна близькість, недавня історія міграцій, політика відкритих кордонів, а також те, що вона знову підкреслила проблему притулку як геополітичне питання. Реакція на цю кризу вражає масштабами та швидкістю, що робить її відмінною від попередніх міграційних криз для Європейського Союзу. [8, 33]

У серпні 2022 року в якості реакції на українську міграційну кризу та з метою подальшого розвитку співпраці у сфері міграції були укладені Адміністративні домовленості між Європейською комісією та Державною міграційною службою України у рамках Європейської міграційної мережі (ЄММ). Це партнерство дозволить Україні виступати у ролі спостерігача в ЄММ, що відкриває можливості для ефективного управління міграційними потоками та сприяє розвитку добросусідських відносин між Україною та державами-членами ЄС.

Приєднання України до ЄММ дозволить їй швидко обмінюватися актуальною та об'єктивною інформацією щодо ситуації з міграцією та притулком з державами ЄС. Крім того, Україна матиме можливість брати участь як спостерігач у засіданнях національних координаторів ЄММ держав-членів ЄС, що дозволить їй аналізувати останні тенденції міграційної політики ЄС та вносити свої пропозиції до порядку денного в межах регламенту ЄММ.

За вище зазначеним матеріалом можна зрозуміти, що, незважаючи на великі зусилля, правова міграційна система Європейського Союзу залишається фрагментованою. В ній існує багато національних законів, що створюють перешкоди для громадян третіх країн, у тому числі щодо рівного ставлення, мобільності всередині ЄС, умов в'їзду та повторного в'їзду, статусу проживання, дозволу на працевлаштування, соціального забезпечення та єднання родини. Ця фрагментація ускладнює досягнення кінцевої мети Союзу щодо розробки комплексної міграційної політики та виконання міграційних завдань Порядку денного щодо сталого розвитку до 2030 року.

У 2022 році населення Німеччини з міграційним минулим складало 24,3% від загальної кількості населення. У період 1950–1960-х років країна уклала двосторонні угоди про найм робочої сили з країнами, такими як Італія, Іспанія, Греція, Португалія, Туреччина, Югославія, Марокко і Туніс. Широка міграція через повторне об'єднання сімей трудових мігрантів почалася наприкінці 1960-х та на початку 1970-х років. [12]

У Німеччині громадяни країн, що не належать до Європейського Союзу, можуть отримати роботу як сезонні робітники за умови відповідності певним вимогам, встановленим у Директиві 2014/36/EU Європейського парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року щодо умов в'їзду та перебування громадян країн поза Європейським Союзом для здійснення сезонної роботи. Раніше такі угоди про найм були укладені з країнами, що прагнули стати членами Європейського Союзу, такими як Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія та Хорватія. Однак ці угоди втратили чинність з моменту приєднання цих країн до ЄС, і з того часу громадяни цих країн мають можливість скористатися правом вільного руху працівників всередині Європейського Союзу.[13]

У Німеччині встановлено спеціальні уповноважені особи, експертні комісії та розроблено плани з інтеграції мігрантів, а також існує відповідне законодавство у сфері інтеграції. Країна отримала 58 з 100 балів за шкалою MIPREX 2020, що свідчить про те, що вона надає мігрантам основні права та рівні можливості, але не забезпечує їм стабільне майбутнє. [14]

В Німеччині діє ряд ініціатив, спрямованих на раннє втручання, наприклад, шляхом запровадження так званих інтеграційних курсів, які включають 600 годин мовного навчання та 100 годин орієнтації та інтеграції для шукачів захисту з країн з високим рівнем визнання. Країна проявляє значний інтерес до кваліфікованих спеціалістів. Введений закон про кваліфікованих мігрантів, який спрощує процес пошуку роботи та легалізації трудових мігрантів. Головним нововведенням цього закону є можливість

імміграції не лише фахівців з вищою освітою, але й працівників робітничих професій. [15][16][17]

«Визнані біженці та особи, яким надано додатковий захист, мають повний доступ до ринку праці. Шукачі захисту з дозволом на перебування (Aufenthaltsgestattung), що перебувають у центрах первинного приймання, можуть отримати дозвіл на працевлаштування після 9 місяців процедури надання захисту за визначених умов. Це стосується і тих, чії заяви ще розглядаються або хто очікує на рішення щодо апеляції. Колишні шукачі захисту з дозволенним терміном перебування (Duldung), що залишаються в приймальних центрах, можуть отримати дозвіл на роботу лише після періоду очікування тривалістю 6 місяців за розсудом влади. Це може стосуватися тих, чії заяви було відхилено або хто чекає на рішення щодо апеляції в адміністративних судах.»

Окрім зазначених обмежень, існують ще додаткові обмеження, які стосуються доступу до ринку праці. По-перше, шукачі захисту повинні кожного разу подавати заяву на отримання дозволу на працевлаштування. Для цього їм потрібно довести, що мають «конкретну» пропозицію роботи, тобто роботодавець має підтвердити, що шукач захисту буде працевлаштований у випадку одержання дозволу на працевлаштування. По-друге, працевлаштування можливе лише після отримання схвалення від Федерального агентства зайнятості. Ця схвалення ґрунтується на «огляді умов праці», що означає перевірку дотримання трудових прав та відповідність заробітної плати регіональним стандартам. Хоча такий підхід сприяє дотриманню трудових прав біженців, він також ускладнює процедуру найму таких осіб.

Індекс інтеграційної політики мігрантів за 2020 рік (MIREX) відзначає Швецію серед топ-10 країн світу з огляду на її підхід до інтеграції. Для підтримки цього процесу уряд Швеції впроваджує різноманітні стратегії з 1970-х років.[18][19]

Центральним елементом інтеграційної політики є Програма соціальної адаптації (Establishment Programme, шв. Etablering Programmet) для новоприбулих іммігрантів у віці від 20 до 65 років, які отримали дозвіл на проживання як біженці, особи, які потребують додаткового захисту, або близькі родичі цих людей. Мета програми - навчити мові, знайти роботу та швидко перейти до самостійного забезпечення. Цю програму впроваджує Державна служба зайнятості. Заходи включають курси мови, підтримку у працевлаштуванні (наприклад, стажування або визнання попередньої освіти й досвіду), а також курси громадянської орієнтації. Програма триває 24 місяці й еквівалентна повній зайнятості або 40 годинам на тиждень. Учасники отримують допомогу у витратах на проживання.

Особи, які отримують статус біженця, автоматично отримують право на працевлаштування без необхідності оформлення додаткових документів, однак не всі шукачі захисту мають цю можливість. В Швеції особа може отримати право на працевлаштування з моменту подання заяви на отримання статусу біженця. Для цього вона повинна подати заяву, пред'явити ідентифікаційний документ (або підтвердити правильність своїх даних іншими способами) і не мати попередніх відмов у статусі. У цьому випадку шукач захисту отримує LMA карту (еквівалент української довідки про звернення за захистом) і рішення АТ-UND (дозвіл на працевлаштування). Однак ця особа не має доступу до всіх публічних послуг.

Зазвичай іноземці не можуть працювати у галузях, які потребують сертифікованих навичок, наприклад, у сфері охорони здоров'я, тому їм доводиться обмежуватися простішими видами робіт. Знаходити роботу складно через мовні бар'єри та загальну ситуацію на ринку праці, який має високий рівень безробіття для Швеції на даний момент.

Протягом останніх років спостерігається зростання кількості мігрантів, які тимчасово перебувають у Польщі. Зацікавленість у працевлаштуванні на тимчасову роботу також зросла серед трудових мігрантів. Також варто

відзначити збільшення кількості іноземців, які виявляють інтерес до навчання в польських університетах.

Країна не має встановленої окремої національної стратегії інтеграції. Однак, відсутність національної інтеграційної політики у певній мірі компенсується розширенням співпраці між містами, які входять до Союзу польських метрополій, та зусиллями у розвитку місцевої інтеграційної політики в останні роки.[20]

У квітні 2019 року законодавча поправка надала іноземним випускникам польських університетів можливість перебувати в країні протягом 9 місяців на підставі дозволу на тимчасове проживання з метою пошуку роботи чи відкриття бізнесу. У жовтні 2020 року був внесений проєкт змін до Закону про соціальну допомогу, серед іншого він передбачає надання права на індивідуальну програму інтеграції для іноземців зі статусом біженця або додатковим захистом.

З 29 січня 2022 року набула чинності поправка до закону про іноземців у Польщі, спрямована на спрощення та прискорення процедур працевлаштування. Тепер для осіб, які звертаються за отриманням дозволу на тимчасове проживання та роботу, скасовано вимогу пред'являти документи, що підтверджують місце проживання та джерело стабільного та регулярного доходу. Замість цього, вимагається лише, щоб заробітна плата особи, незалежно від тривалості роботи та виду договору, була не нижчою від встановленого законом мінімального розміру винагороди. Це означає, що кожен іноземець, навіть якщо працює неповний робочий день, повинен заробляти щонайменше 3 010 злотих бруто на місяць (приблизно 665 євро).[21]

Згідно з нещодавнім звітом Національного банку Польщі (NBP), іммігранти, що проживають у Варшаві, працюють більше та заробляють менше, ніж громадяни, що проживають у польській столиці. Більшість мігрантів з України знайшли роботу в Польщі з кваліфікацією, нижчою за

рівень освіти, згідно з дослідженням EWL Migration Platform та Варшавського університету.[22]

Міжнародні правові акти становлять значний правовий фундамент для захисту прав трудових мігрантів. Ратифікація та впровадження міжнародних угод про права мігрантів є важливим кроком для країн, що планують ефективно використовувати іноземну робочу силу.

Після Другої світової війни Європа стала свідком значних міграційних потоків, що призвели до зростання попиту на іноземну робочу силу та сприяли розвитку економіки. Інтеграція мігрантів стала ключовим завданням. Громадські організації грали важливу роль у забезпеченні соціальної підтримки мігрантам, а згодом до цього процесу долучилися державні органи.

З цього аналізу міграційної політики країн ЄС можна зробити висновок про важливість прийняття програм і планів з міграції та забезпечення взаємодії між владними органами для їх впровадження. У Швеції та Німеччині пріоритетом є інтеграція мігрантів з перших днів[23], що дозволяє уникнути довготривалого очікування доступу до ринку праці, в той час як у Польщі міграційні програми менш розвинені, але існують місцеві плани інтеграції. Однак спільною рисою для всіх цих країн є обмеження доступу мігрантів до висококваліфікованих робіт.

2.3. Міграційна політика України

Регулювання в сфері міграції ґрунтується на Конституції України, законах, інших правових актах, а також міжнародних угодах України, згода на які надана Верховною Радою України.

Згідно зі статтею 26 Конституції України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, мають ті ж права і свободи, що й громадяни України, за винятком певних обмежень. Вони мають рівні права з громадянами України на підприємницьку

діяльність, працю, відпочинок, охорону здоров'я, соціальний захист, освіту, житло та інше. Виключно закони України визначають основи регулювання демографічних та міграційних процесів. Закон «Про основні принципи державної міграційної політики України» так і не був прийнятий.[24]

Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» надає визначення поняття «іноземець», регулює в'їзд іноземців на територію України й виїзд за кордон, визначає підстави для перебування іноземців в Україні та порядок видання посвідок на постійне й тимчасове проживання. Згідно з цим законом, іноземці та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, а також особи, яким надано статус біженця в Україні, мають право працювати на підприємствах, в установах та організаціях або займатися іншою трудовою діяльністю на умовах і в порядку, встановлених для громадян України. [25]

Згідно з Законом України «Про імміграцію», іммігрант - це особа, яка постійно проживає й перебуває на території України на законних підставах. Закон передбачає квотування імміграції, яку визначає Кабінет Міністрів України. У межах квоти встановлені преференції для діячів науки й культури, висококваліфікованих спеціалістів, робітників, інвесторів тощо.

Закон України «Про зайнятість населення» визначає особливості приймання на роботу іноземців та осіб без громадянства. Згідно зі статтею 42 цього закону, роботодавці можуть працевлаштовувати іноземців та осіб без громадянства на території України за наявності дозволу, що видається територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення й трудової міграції. Проте працевлаштування без отримання дозволу можливе для іноземців, які постійно проживають в Україні, біженців та осіб, яким надано додатковий захист.

У 2017 році Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію державної міграційної політики України до 2025 року.[26] У цьому документі було відзначено, що Україна є місцем різноманітних, різнокерованих і

різномасштабних міграційних потоків, які потребують комплексного й системного регулювання. Імміграція була визнана важливим інструментом для зменшення депопуляції, проте з умовою повноцінної інтеграції прибулих осіб у суспільство.

Однією з основних цілей стратегії є сприяння врегульованій міграції в Україну, яка була б узгоджена з соціальною політикою та економічним розвитком країни. Заплановано прийняття Міграційного кодексу України для регулювання всіх аспектів міграції. В документі було відзначено, що здійснення права на тимчасове або постійне проживання та працевлаштування не повинно обтяжуватися непідконтрольними бюрократичними та дискримінаційними обмеженнями, і було заплановано вжиття заходів для забезпечення цього права:

- Перевірка цілеспрямованості системи квот для імміграції та можливість створення механізму, який використовуватиме квоти виключно для працевлаштування та реагуватиме на потреби ринку праці.
- Створення умов, щоб іноземні студенти могли продовжити період перебування в Україні після закінчення навчання.
- Забезпечення належної інтеграції прибулих осіб шляхом співпраці з імміграційним середовищем та розроблення державних програм інтеграції, а також підтримка вразливих груп мігрантів.

Хоча Стратегія є детальним та ретельно продуманим документом, все ж потрібно враховувати певні ключові принципи, визначені в Глобальному договорі про безпечну, впорядковану та врегульовану міграцію. Наприклад, у документі бракує уваги до гендерних аспектів та забезпечення гендерної рівності серед мігрантів і прав жінок.

Порівняно зі Стратегією, план дій на її втілення виглядає менш докладним та не настільки деталізованим. Він не містить конкретних заходів, які могли б гарантувати досягнення оголошених цілей. План складається з 46 пунктів, які не систематизовані за метою, на відміну від Стратегії. Конкретні заходи не описані детально, а лише сформульовані у вигляді загальних

пропозицій, наприклад, «вдосконалити механізм виявлення нелегальної міграції», «сприяти працевлаштуванню трудових мігрантів» і т. д.

У січні поточного року Кабінет Міністрів України схвалив зміни до Стратегії міграційної політики 2017 року. Головні зміни в Стратегії полягають у її актуалізації, зокрема у врахуванні повномасштабного вторгнення Росії в Україну та наслідків цієї агресії. Оновлена Стратегія розглядає виконання міграційної політики як системне виконання комплексу завдань і заходів у таких сферах:

- 1) міграції та руху населення України;
- 2) легальної міграції до України;
- 3) попередження нелегальної міграції;
- 4) міжнародного захисту;
- 5) захисту населення України від наслідків широкомасштабної військової агресії, що почалася 24 лютого 2022 року з боку Росії проти України, та створення умов для повернення до України;
- 6) приєднання до Європейського Союзу.

Державна міграційна служба України (ДМС) виступає центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику в сферах міграції, керуючись Міністерством внутрішніх справ (МВС). Міністерство внутрішніх справ формує державну політику в міграційній сфері. До реалізації міграційної політики можуть бути залучені й інші органи виконавчої влади, такі як Державна прикордонна служба (ДПС), Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки (МОН), Міністерство економіки і т. д.

За результатами дослідження Міжнародної Організації Міграції у 2014 році, 80% мігрантів-резидентів та 76% біженців були працевлаштовані. Щодо їх матеріального стану, лише 34% вважали його достатнім, водночас 23% відчували недостаток коштів, особливо на їжу. Зокрема, 38,7% з них працювали у сфері торгівлі, 17,8% в сфері послуг і 16% на будівництві. Проте тільки 39,7% працюючих мали офіційне працевлаштування, тоді як серед підприємців офіційно зареєстровані були лише 56,5%. Серед причин

обмеженого доступу до офіційного ринку праці респонденти вказували мовні перешкоди та проблеми з визнанням закордонних дипломів.[29]

Аналітичний центр CEDOS провів окреме дослідження можливостей працевлаштування жінок-мігранток. Серед перешкод для реалізації їх професійних можливостей виявили такі: недостатня володіння українською або російською мовами, а також відсутність мовних курсів, організованих державою або місцевою владою для мігрантів, які не є біженцями; відсутність соціальних контактів з місцевим населенням; недостатність інформації щодо пошуку роботи за межами мігрантських спільнот; дискримінація та упереджене ставлення до мігранток. Додатково, жінки, що працюють на ринку, скаржилися на тривалі робочі години, відсутність відпустки у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю та обмежений вихідний час - лише один вихідний день на тиждень.

Міністерство економіки проводить моніторинг дотримання роботодавцями, які отримали дозвіл, вимог щодо виплати заробітної плати та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Згідно з моніторингом, за даними Пенсійного фонду України, у 2020 році роботодавці, які отримали дозвіл, виплачували заробітну плату та сплачували єдиний внесок лише 4 179 іноземним працівникам, що становить 22% від загальної кількості виданих дозволів. У першому півріччі 2021 року цей показник склав 3 180 працівників або 13,7% від загальної кількості виданих державою дозволів.[31] Серед можливих причин такого стану речей наводять те, що трудові відносини не розпочалися або були припинені (про це не було повідомлено Державну службу зайнятості), або роботодавці неофіційно працевлаштовували іноземців.

До жовтня 2022 року існувала низка нормативних перешкод, які значно ускладнювали можливість отримання офіційної роботи для іноземців. Наприклад, роботодавець міг отримати дозвіл на використання праці лише за умови виплати десяти (у деяких випадках — п'яти) мінімальних заробітних

плат. Законом 2623-ІХ ця вимога була скасована, а також передбачено право іноземних студентів працювати.[32]

Іноземні студенти, які навчаються в Україні, отримують дозвіл на тимчасове проживання, що видано на період їх навчання за встановленими закладом освіти термінами. Однак нещодавно ця категорія осіб отримала можливість працювати під час навчання. Проте після завершення навчання законодавство не передбачає продовження дозволу на тимчасове проживання для пошуку роботи в Україні. У Франції, наприклад, існує інша практика: після отримання певного рівня освіти особа може отримати дозвіл на пошук роботи або створення підприємства на 1 рік. Після знаходження роботи цей дозвіл може бути змінений на дозвіл для роботи.

Таким чином, працевлаштування для іноземних студентів в Україні ставиться перед викликами через різні перешкоди, такі як мовний бар'єр, проблеми з визнанням дипломів та дискримінація. Важливо проаналізувати причини, які призводять до перебування більшості іноземців у нелегальній сфері і забезпечити ефективні заходи для їх офіційного працевлаштування.

Однією з перешкод до ефективного працевлаштування та інтеграції мігрантів у життя суспільства є їхня низька інтегрованість. В Україні до останнього часу був розроблений лише план інтеграції біженців, який діяв до 2020 року. У рамках заходів на 2018–2021 роки, відповідно до Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, Державній міграційній службі, Міністерству соціальної політики, Міністерству освіти і науки, та Міністерству закордонних справ доручалося підвищити рівень співпраці з етнічними групами у процесі інтеграції, залучивши їх до участі у розробці законодавства з питань інтеграції та імміграції.[33]

Процес інтеграції мігрантів починається з моменту їх прибуття. Надання підтримки недавно прибулим мігрантам - це спосіб допомогти їм зрозуміти адміністративні та культурні труднощі, з якими вони можуть стикнутися. У попередньому розділі ми згадували приклади Німеччини та Швеції, де передбачаються ранні інтеграційні заходи для мігрантів. Україна

наразі не має такого ввідного курсу або програми навіть для біженців, хоча раніше План до 2020 року передбачав створення курсів з вивчення української мови, історії, культури та державного устрою України.

На веб-порталі Уповноваженого із захисту державної мови доступний перелік онлайн та офлайн ресурсів для вивчення української мови, проте загалом, відсутні розроблені стандарти та єдина система сертифікації рівня володіння мовою, що суттєво ускладнює процес викладання. Національна комісія зі стандартів державної мови пропонує лише два види тестів на володіння українською мовою: для отримання громадянства та виконання службових обов'язків.

Особливістю політики інтеграції іноземців в Україні є недостатня участь органів місцевого самоврядування та регіональної влади в її реалізації. Опитування, проведене громадською організацією «Європа без бар'єрів», показало, що лише у Вінниці та Сумах розроблені політики щодо інтеграції іноземців.

У 2018 році Державна міграційна служба звітувала про створення центрів соціальної інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту. Проте, інформації про їхню діяльність немає. Згідно з постановою Кабінету Міністрів від 11.10.2016 № 710 «Про ефективне використання державних коштів», був розроблений проект розпорядження Кабінету Міністрів з отримання дозволу на створення таких державних установ у Києві, Харкові та Одесі. Однак, інформація щодо їх діяльності відсутня.

Також однією з перешкод на шляху до інтеграції іноземців є дискримінація. В Україні немає вираженої проблеми расизму, проте звіти УВКБ ООН зазначають, що дискримінація виступає як значна перепона для інтеграції шукачів притулку та біженців у суспільство. Навіть більше, після «міграційної кризи» 2015 року, шукачі захисту та біженці стали об'єктом негативного уваги ЗМІ, як це відбулося у багатьох частинах Європи.[34]

З юридичної точки зору, країни-приймачі повинні дозволяти іммігрантам отримати громадянство після розумного періоду перебування в

країні.[36] У 2021 році 201 іноземець отримав громадянство України. Проте, стаття 7 Закону «Про громадянство України», яка присвячена набуттю громадянства за народженням, може призвести до ситуації, коли діти народжуються без громадянства. На практиці це означає, що якщо у батьків немає документів, що підтверджують їхнє законне проживання, дитина може опинитися під ризиком безгромадянства.

У грудні 2021 року були внесені зміни до Закону України «Про громадянство України», згідно з якими особи, які походять з країни-агресора або країни-окупанта та були переслідувані через свої політичні переконання, а також їхні діти; особи, які служили за контрактом у Збройних Силах України; особи, які проходять військову службу у Збройних Силах України та були нагороджені державною нагородою; особи, що мають значні заслуги перед Україною; та особи, прийняття яких до громадянства України є державним інтересом, мають право на спрощене набуття громадянства України. Цим особам дозволено подати декларацію про відмову від іноземного громадянства замість обов'язку припинити його. Проте, для осіб, які не відносяться до цих категорій, але також не можуть вийти з іноземного громадянства, законодавство не передбачає можливості подати декларацію про відмову від нього.

Україна регулює міграційні процеси відповідно до Конституції, внутрішніх законів і міжнародних договорів. Хоча ми є підписниками ключових міжнародних документів щодо прав людини та прав біженців, і права мігрантів відображені в національних законодавчих актах, проте деякі спеціалізовані міжнародні угоди, такі як Конвенція МОП, залишаються поза увагою.

Україна не має конкретного та детального плану щодо інтеграції мігрантів, який би враховував актуальні дані, мав різні цілі з різними строками та охоплював усі категорії мігрантів. Крім того, окрім державного плану, не існує локальних планів на майбутнє, хоча міжнародний досвід

показує необхідність активного залучення місцевих громад до процесів інтеграції.

Висновки до розділу II

Розглянуто досвід країн Європи у роботі мігрантами, міжнародні документи та законодавство різних країн у сфері прав людини та трудової міграції. Міграційна політика України повинна відповідати міжнародним стандартам та вимогам Угоди про асоціацію з ЄС у сфері міграції.

Проаналізовано дані зі звітів міжнародних організацій. Це підкреслює важливість збору необхідних даних державою. Для глибшого розуміння характеристик мігрантів необхідна повна статистична інформація. Хоча Державна служба статистики збирає дані щодо чисельності, віку, статі та країн походження мігрантів, для ефективного формування міграційної політики також необхідна інформація про їхній рівень освіти, зайнятість, професійний досвід тощо. Недостатність актуальних та достовірних даних стає серйозним перешкодженням для розробки якісних стратегій у галузі міграції в Україні.

Проаналізовано рівень трудової та соціальної інтеграції мігрантів у суспільство. Якщо у сфері працевлаштування держава прикладає зусилля для покращення фінансового стану іноземців, хоча їх все одно поки що недостатньо, то соціальна акліматизація залишається на низькому рівні, що має негативний вплив на ефективне залучення мігрантів до України

РОЗДІЛ III. СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ СОЦІАЛЬНИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

У попередніх розділах було описано вплив різноманітних факторів на інтеграцію мігрантів у новому середовищі. У даному підрозділі буде розглянуто та проаналізовано результати глибинного інтерв'ю з українськими мігрантами, які живуть на постійній основі або проживали за кордоном.

Метою є краще зрозуміння життя українських мігрантів, як проходить їхня соціалізація та що на неї впливає. Питання до респондентів прикладаються (див. додаток С)

Це соціологічне опитування було проведено шляхом віч-на-віч та в Інтернеті, а саме у специфічних групах для спілкування та обміну новинами серед мігрантів соціальної мережі Facebook. Всього було проведено 10 опитувань серед родичів, колег та знайомих, які перебувають або перебували за кордоном, а також було отримано близько 70 відповідей з інтернет-опитування. Цільова аудиторія чоловіки/жінки віком від 18 до 55 років, інтернет-користувачі.

ЦА1 – є мігрантами на момент опитування

ЦА2 – були мігрантами, вже повернулися

Більш детально всю статистику можна переглянути у додатку Д.

За результатами цього інтерв'ю був здійснений аналіз отриманих даних:

1. Приблизно 80% мігрантів є жінками, і вони переважно виїжджають із Сходу та Центрально-Північного регіонів. Спостерігається тенденція, що серед мігрантів, які повернулися, вища частка тих, хто жив до вторгнення у Західному та Центрально-Північному регіонах.

2. Серед обох аудиторій значна кількість осіб є у шлюбі. Однак серед тих, хто повернувся з-за кордону, відсоток одружених/заміжніх ще

трошки вищий – 63% порівняно з 52%. Зазначено, що рівень освіти та матеріальний статус у досліджуваних аудиторіях практично однаковий. Більшість має вищу освіту та середній/вище середнього дохід за шкалою самооцінки.

3. Приблизно половина біженців, що покинули країну, виїжджали зі своїми дітьми. Серед тих, хто повернувся, вищий відсоток тих, чиї сім'ї розлучилися через міграцію (жінка за кордоном, чоловік в Україні). Около третини біженців, які все ще перебувають за кордоном, стикаються з пошкодженим або зруйнованим житлом, або навіть не знають, чи воно залишилося невразливим. У той час, коли серед тих, хто повернувся, 78% мають ціле житло. Загалом, більшість біженців відчували досить велику загрозу вторгнення російських військ у своє місто або вже були під окупацією. Лише близько 15% біженців вважали, що ймовірність такого вторгнення є низькою.

4. У третині випадків спочатку виїжджали до іншого населеного пункту України, а лише згодом за кордон. Більшість виїхали за кордон у перші місяці повномасштабного вторгнення (найчастіше – у березні 2022). Близько 40% мігрантів втратили роботу через війну. Серед тих, хто вже повернувся, більше тих, хто на момент виїзду зміг домовитись з роботодавцем про дистанційну роботу.

5. Основним мотивом міграції для майже половини українців є небезпека, пов'язана з війною (активні бойові дії, окупація або страх перед такими подіями та їхніми наслідками, особливо серед тих, хто виїхав з відносно спокійних регіонів). Серед опитаних батьків, особливо важливим фактором є страх за життя та здоров'я дітей. Крім того, серед тих, хто повернувся, більша частина відчувала тиск з боку родичів щодо виїзду за кордон, ніж серед тих, хто залишається за кордоном.

6. Половина біженців з обох груп наголошує на тому, що погіршення психологічного стану стало однією з ключових причин, яка спонукала їх до виїзду з України. Більшість з них відчували страх, тривогу та

невизначеність під час виїзду. Іноді рішення про примусову міграцію супроводжувалося складними емоціями, що перевищували переживання початку повного вторгнення. Зниження доходів, втрата роботи та сумніви у перспективах та майбутньому в Україні також вплинули на рішення про міграцію, особливо ці причини мають вагу для тих, хто залишається за кордоном.

7. Чотири з десяти українських біженців, які вже повернулися до України, прибули саме з Польщі. Серед тих, хто все ще за кордоном, більшість перебуває в Польщі та Німеччині, але в Німеччині відсоток трошки вищий (25% порівняно з 22%). Порівнюючи групи тих, хто все ще за кордоном і тих, хто повернувся, бачимо, що більше людей, які перебували в Болгарії, Словаччині, Литві, Угорщині, Молдові та Італії, вже повернулися.

Серед всіх українців, які виїжджали з України через війну, більше половини вже повернулися на батьківщину. Чоловіки переважно приймали рішення разом з родиною, причому вони зазвичай поверталися додому раніше за дружин та дітей. Жінки часто придбавали квитки спонтанно або чули про можливість повернення від когось, хто проживав поруч, і домовлялися повернутися з ними.

Чверть опитаних здійснили повернення в інші області України. Кожен двадцятий з тих, хто повернувся, вирішив переїхати до іншого населеного пункту всередині своєї області.

При поверненні 84% українців відчували, що складнощі, з якими вони зіткнулися за кордоном, вплинули на їх рішення повернутися. Для кожного п'ятого опитаного це був ключовий фактор повернення до України. Серед цих складнощів найчастіше згадувалися матеріальні проблеми (відсутність власного житла, труднощі з працевлаштуванням, зниження рівня добробуту), проблеми зі здоров'ям (гірша медична допомога) та культурні труднощі (важко адаптуватися до місцевої мови, знайти нових друзів).

Ось що кажуть про свій емоційний стан за кордоном ті, хто повернувся:

«Спочатку негативних емоцій не було ніяких, а потім з часом... Постійно чогось не вистачає. Своїх постійних речей не вистачає, родини своєї не вистачає. Всього. Все одно там ми чужі. Ми самі це розуміємо, що там ми чужі»

«...чи не займала я на той момент місце людини, яка дійсно того потребує? І по сьогоднішній день, ніби я розумію, що всім вистачило місця, але все одно десь у глибині душі, десь у підсвідомості, розуміючи, що виїхати з умовно мирного міста і перебувати досить тривалий час... Зустрічалася з іншими людьми, які виїжджали з міст, де було чути війну. Мене дійсно брала провина за те, що моє місто... Ніби я теж від війни втікала. У той же час у нас не було війни в місті»

«Коли ти знаходишся в іншій країні, і чуєш про вибухи, про якісь ситуації тут в країні, там чомусь більш страшніше, ніж тут. Ось цей страх, його треба було перебороти, повернутись. І коли ти вже в цьому середовищі, ти трішки по-іншому це сприймаєш. І ти вже потім чуєш дзвінки від своїх рідних, які там залишились: «О, боже, ми ніч не спали. У вас там бомбили. Як ви там були?». Чесно, я спала, наприклад, всю ніч»

«Тут в мене залишались хлопці, які пішли воювати. То вони, почувши, що я виїхав, говорили: «Ти сім'ю лишай і давай повертайся. Тому що тину треба боронити країну, а ти втік». Я тоді саме відчував у розмові з ними, що вони пішли під кулями стояти, а я ніби як... Ось тоді мені було дійсно соромно. Але зараз я розумію, що я рятував свою сім'ю... А там була хоча би якась надія реалізуватись.»

«Мені хотілося піти і щось робити, може, я воювати не змогла, а, допустимо, раненим допомагати щось так. У мене була провина, що Україна в огні, а я виїхала. Та я себе опанувала, і вирішила зробити так, що я українка, де б я не була я буду українкою. Я маленька людина, я собі обираю те, що я можу робити зараз: платити податки для України, для нашої перемоги, допомагати армії.»

«Основне для мене, я хотіла продовжувати жити. Тому що поки я знаходилася за кордоном, моє життя наче призупинилося, наче на паузі. Так, я була в різних містах, так, я була в музеях, але це все таке не живе. Воно наче не моє. Я хотіла продовжувати навчання в аспірантурі. Я хотіла продовжувати жити, працювати тут, ось і все»

Біженці, які повернулися в Україну, відзначають, що за кордоном вони стикалися з різними негативними емоціями, від суму за рідним домом та близькими до відчуття приниження гідності через нестабільне фінансове становище. Дев'ять з десяти мігрантів, що вже вдома, зазначають, що емоції та почуття мали вплив на їх рішення про повернення до України. Зокрема, серед усіх факторів, емоційні аспекти виявилися ключовими для 62% тих, хто повернувся до України.

Кожен другий українець, що повернувся, відзначив, що покращення безпекової ситуації в Україні мало значний вплив на їх рішення про повернення. Кожен десятий українець вказав саме цей фактор як основний момент, що спонукав їх повернутися на батьківщину.

Понад третина осіб, які повернулися до України, відзначили, що наявність перспектив в країні вплинула на їхнє рішення про повернення. Українці вказували на різноманітні причини, як особистого, так і загальнодержавного характеру. Особисті мотиви включають можливість знайти гідно оплачувану роботу або отримати освіту в українських навчальних закладах. Загальнодержавні фактори включають відбудову інфраструктури та сприятливу економічну ситуацію.

Незважаючи на активність воєнних дій на території України, 55% опитаних, які повернулися в країну, планують залишатися тут. Менше 10% заявили, що мають намір повертатися за кордон. Проте більше третини опитаних не визначилися щодо своїх планів на майбутнє місце перебування.

Незважаючи на відмінності в причинах можливого повторного виїзду українців за кордон, найпоширенішою серед них є погіршення безпекової ситуації. Українці відзначають загрозу окупації, можливість повторного

наступу, відновлення постійних обстрілів та ракетних ударів, а також бойові дії в непосредній близькості або на території їхнього рідного міста.

Що ж ще може спонукати до повторного виїзду за кордон? Відповіді були такі: корупція та некомпетентна влада, затягування війни, ядерна загроза або підрив ЗАЕС, перебої з енергопостачанням, руйнування майна та домівки.

Висновки до розділу III

Виявлено необхідність удосконалення існуючої міграційної політики України, так як наразі існуючі плани післявоєнного відновлення України та аналітичні документи недостатньо уваги приділяють перспективам залучення трудових мігрантів

Було проаналізовано попит та пропозицію на ринку праці, виявлено серйозну нестачу кваліфікованих працівників, незважаючи на істотне скорочення робочих місць та зростання безробіття впродовж 2022 року. Така тенденція буде зберігатися і в післявоєнний період відновлення держави, через активне залучення чоловіків до лав Збройних Сил України на цей час, а також неможливість/небажання українських мігрантів повернутися з-за кордону. Отже, найкращий час реалізувати нові завдання та плани Стратегії міграційної політики України.

Розглянуто певні заходи, які може здійснити українська влада для більш ефективного залучення та інтеграції мігрантів, а саме: візові угоди, які допомагають зменшити витрати під час переїзду; стандартизовані трудові угоди, які гарантують належні умови праці та виплати зарплати, угоди про пенсійне та соціальне забезпечення тощо.

Було проаналізовано результати дослідження, що було проведено методом глибинного інтерв'ю. Всі респонденти були різні за віком, статтю, місцем проживання в Україні та у країнах ЄС.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

За результатами поставлених завдань ми досягли наступного:

Було визначено сутність соціальної роботи з мігрантами та розглянуто різноманітні сучасні стратегії та концепції міграції, такі як дифузія, мультикультуралізм та інтеграція. Важливо розглядати інтеграцію не лише як стратегію, але й як метод соціальної роботи, що включає реабілітацію, акультурацію та адаптацію. Досліджено можливі наслідки людської мобільності, включаючи дестабілізацію економіки, зростання конкуренції на ринку праці та конфлікти на духовно-релігійному напрямку.

Було проаналізовано предмет та методи соціальної роботи з мігрантами, розглянуто напрямки практичної роботи, такі як соціальний, соціально-інформаційний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, соціально-економічний та соціально-трудоий.

Розглянуто досвід країн Європи у роботі з мігрантами та міжнародні нормативні акти у сфері прав людини та трудової міграції. Виявлено, що міграційна політика України має відповідати міжнародним стандартам, зокрема, вимогам Угоди про асоціацію з ЄС у сфері міграції. Проаналізовано дані зі звітів міжнародних організацій, що підкреслює важливість збору повної та достовірної статистичної інформації державою. Недостатність актуальних даних стає серйозною перешкодою для розробки якісних стратегій у галузі міграції в Україні. Також проаналізовано рівень трудової та соціальної інтеграції мігрантів у суспільство.

Була виявлена потреба у покращенні міграційної політики України, оскільки існуючі плани та аналітичні документи недостатньо уваги приділяють перспективам залучення трудових мігрантів. Аналіз попиту та пропозиції на ринку праці показав серйозну нестачу кваліфікованих працівників навіть за умов скорочення робочих місць та зростання безробіття у 2022 році. Ця тенденція ймовірно буде продовжуватися й у післявоєнний

період відновлення держави через активне залучення чоловіків до Збройних Сил України та неможливість або небажання українських мігрантів повертатися з-за кордону. Важливо реалізувати нові завдання та плани Стратегії міграційної політики України, розглянувши варіанти впровадження візових угод, стандартизованих трудових угод та угод про соціальне забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальна робота в Україні: Навч. посібник / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін. За заг ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. - К.: Центр навчальної літератури, 2004.
2. Ходорчук А. Я. Соціальна робота в Україні: теорія та практика: посібник для підвищення кваліфікації працівників соціальних служб для молоді / За ред. А. Я. Ходорчук .– Ч. 4. – К.: ДЦССМ, 2003. – 272-280 с.
3. Шоколо О. Українська міграція: причини і наслідки // Віче. Журнал Верховної Ради України. 2006. [Електронний ресурс]. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/310/>
4. Романенко І. Причини і наслідки інтелектуальної трудової міграції // Актуальні питання фінансово-економічного розвитку держави та регіонів: зб. 63 тез наукових робіт Міжнародної наук.- практи. конференції. Київ, 2014. С. 113–117.
5. Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції і грошових переказів в Україні // Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. Київ, 2016. 116 с
6. Deutsche Welle. (2018). Німеччина відкривається для трудових мігрантів. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/10/3/7087692/>

7. Філіпова Н. Соціальний захист трудових мігрантів у країнах ЄС та в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2013. № 1 (43). С. 378–385.
8. Центр Разумкова. (2023). Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. [Електронний ресурс]. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>
9. Центр Разумкова. (2022). Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. [Електронний ресурс]. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.
10. Ukraine's policy to control illegal migration. — International Centre for Policy Studies, URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/migration_policy_eng.pdf
11. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The Global Approach to Migration and Mobility (COM(2011) 743 final). — European Commission, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/news/intro/docs/1_en_act_part1_v9.pdf
12. Governance of migrant integration in Germany. (2022, December 12). European Website on Integration. https://ec.europa.eu/migrant-integration/country-governance/governance-migrant-integration-germany_en.
13. Attracting and Protecting Seasonal Workers from Third Countries, Study by the German National Contact Point for the European Migration Network (EMN), Working Paper 89, Claudia Lechner, wp89-saisonarbeitskraefte.pdf (bamf.de).

14. Germany | MIPEX 2020. (n. d.). www.mipex.eu.
<https://www.mipex.eu/germany>
15. OECD, LABOUR MARKET INTEGRATION OF REFUGEES IN GERMANY <https://www.oecd.org/els/mig/Finding-their-Way-Germany.pdf>.
16. The Skilled Immigration Act. (2022, December 2). <https://www.make-it-in-germany.com/en/visaresidence/skilled-immigration-act>.
17. Цімболинець, Г. І. (2022). Міжнародна трудова міграція як чинник регіонального розвитку України [Дисертація]. Ужгородський національний університет.
18. Sweden | MIPEX 2020. (n. d.). www.mipex.eu.
<https://www.mipex.eu/sweden>
19. Governance of migrant integration in Sweden. (2022, December 12). European Website on Integration. https://ec.europa.eu/migrant-integration/country-governance/governance/sweden_en.
20. Governance of migrant integration in Poland. (2022, December 12). European Website on Integration. https://ec.europa.eu/migrant-integration/country-governance/governance-migrant-integration-poland_en
21. Poland: Amended law facilitates the employment of foreigners, https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-amended-law-facilitates-employment-foreigners_en.
22. Special report „Ukrainian refugees in Poland”, EWL Migration Platform, published 12.04.2022 <https://ewl.com.pl/en/special-report-ukrainian-refugees-in-poland/>
23. OECD. (2018). COMMISSION AND OECD PRESENT REPORT ON THE LOCAL INTEGRATION OF MIGRANTS. <https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/OECD-migration-local-factsheet.pdf>
24. Проект закону України «Про основні засади державної міграційної політики України.» (2010, July 14). ПС ЛІГА: ЗАКОН — Система

- Пошуку, Аналізу Та Моніторингу Нормативно-правової Бази.
<https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A>.
25. Порядок працевлаштування іноземців та осіб без громадянства. (n.d.).
https://minjust.gov.ua/m/str_22925.
26. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. (n.d.-b). Офіційний Веб Портал Парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>.
27. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами — членами, з іншої сторони: Угоду ратифіковано із заявою Законом України від 16 вересня 2014 р. No 1678-VII.
https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
28. On Community statistics on migration and international protection and repealing Council Regulation (EEC) No 311/76 on the compilation of statistics on foreign workers: Regulation (EC) No 862/2007 of the European Parliament and of the Council. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32007R0862>.
29. МОМ. (2014). Дослідження з Питань Інтеграції, Злочинів на Ґрунті Ненависті та Дискримінації Різних Категорій Мігрантів.
https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/study_0.pdf.
30. «Міграційна статистика в Україні та шляхи її удосконалення». Аналітична записка. (2014, December 16). Національний Інститут Стратегічних Досліджень. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/migraciyna-statistika-v-ukraini-ta-shlyakhi-ii-udoskonalennya>.
31. Глущенко, С. (2021, October 27). Що не так із працевлаштуванням іноземців в Україні? Економічна Правда.
<https://www.epravda.com.ua/columns/2021/10/27/679134/>.
32. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні. (n.d.).
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72561.

33. Про затвердження плану заходів на 2018–2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. (n.d.). Офіційний Вебпортал Парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-2018-%D1%80>.
34. Independent Media Council. (n.d.). Discrimination and xenophobia in coverage of the topic of refugees in Yahotyn. Retrieved April 4, 2016, <https://mediarada.org.ua/case/dyskryminatsiya-ta-ksenofobiya-uvysvitlennitemy-bizhentsiv-u-yahotyni/>.
35. Аналітична та статистична інформація | Державний центр зайнятості. (n.d.). <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>.
36. OECD/ILO. (2019). How Immigrants Contribute to Developing Countries' Economies. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264288737-en>.
37. Судаков М., Лісогор Л. (2023). Ринок праці України 2022-2023: стан, тенденції та перспективи. [Аналітичний звіт.] Київ. с. 11-12. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf
38. Міністерство соціальної політики України. Пенсії громадянам, що за кордоном — Міністерство соціальної політики України. (n.d.-b). Міністерство Соціальної Політики України. <https://www.msp.gov.ua/content/pensii-gromadyanam.html>.

ДОДАТКИ

Додаток А.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЄС ТА ІНШІ ІНІЦІАТИВИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ		
Документ	Пропозиція/ Дата ухвалення	Зміст
Період дії Амстердамського договору, 1999 р.		
Директива 2003/86/ЄС про право на возз'єднання родин	грудень 1999 р./ вересень 2003 р.	надає мігрантам, які легально проживають у країнах ЄС, право на возз'єднання з близькими членами сім'ї
Директива 2003/109/ЄС про статус громадян третіх країн, що проживають в країнах ЄС на довгостроковій основі	березень 2001 р./ листопад 2003 р.	гарантує громадянам третіх країн, що легально проживають на території країн ЄС протягом понад п'яти років, права, які можна порівняти з правами громадян Євросоюзу
Директива про економічну міграцію	2001 р./ відхілено 2005 р.	Комісія пропонувала ухвалити всеосяжну директиву щодо умов в'їзду та перебування громадян третіх країн з метою працевлаштування або самозайнятості
Директива 2004/114/ЄС про іноземних студентів	жовтень 2002 р./ грудень 2004 р.	регулює умови та порядок в'їзду та перебування, а також права громадян третіх країн з метою навчання, студентських обмінів, неоплачуваного стажування та добровільної діяльності
Директива 2005/71/ЄС про іноземних дослідників	березень 2004 р./ жовтень 2005 р.	встановлює спеціальну процедуру прийому громадян третіх країн з метою проведення ними наукових досліджень
Гаазька програма розвитку, 2005-2009 рр.		
Директива 2009/50/ЄС про так звану Блакитну карту	жовтень 2007 р./ травень 2009 р.	спрощує порядок та умови в'їзду, перебування та доступу на ринок праці ЄС для висококваліфікованих фахівців із третіх країн
Загальні базові принципи інтеграції	2005 р.	в рамках Гаазької програми були встановлені загальні принципи для координації та обміну досвідом з питань інтеграції громадян країн до ЄС, що ґрунтуються на дотриманні їхніх прав та обов'язків, а також на розумінні інтеграції як «двостороннього процесу». Вони також заклали основу для низки наступних ініціатив Комісії

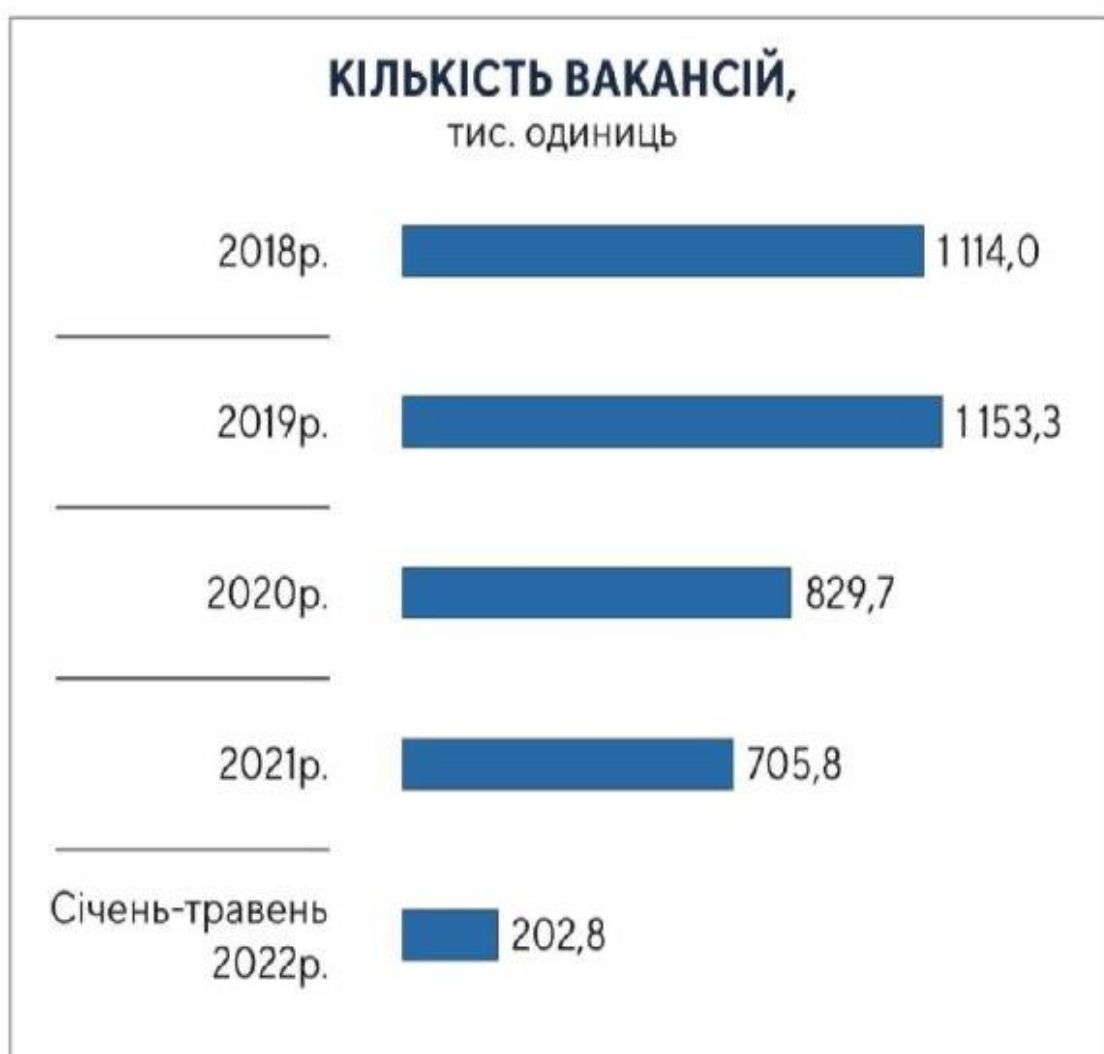
Законодавчі документи у галузі міграційної політики

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЄС ТА ІНШІ ІНІЦІАТИВИ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ		
(продовження)		
Документ	Пропозиція/ Дата ухвалення	Зміст
Набуття чинності Лісабонського договору, Стокгольмська програма розвитку, 2009-2014 рр.		
Директива 2011/98/ЄС про єдиний дозвільний документ на проживання та роботу та загальний звіт прав для працівників із третіх країн	жовтень 2007 р./ грудень 2011 р.	Уніфікує процедуру подання заяви та вводить в дію єдиний дозвільний документ на право проживання та працевлаштування, а також встановлює загальний перелік прав трудових мігрантів, які проживають у країнах ЄС.
Директива 2014/36/ЄС про сезонних працівників	липень 2010 р./ лютий 2014 р.	Визначає умови в'їзду та перебування сезонних трудових мігрантів.
Директива 2014/66/ЄС про внутрішньокорпоративних співробітників	липень 2010 р./ травень 2014 р.	Визначає умови в'їзду та перебування, а також права громадян третіх країн, які прибувають для трудової діяльності в рамках внутрішньокорпоративних переказів.
Європейський порядок денний з міграції, 2015 р.		
Директива ЄС 2016/801 про в'їзд та проживання з метою проведення досліджень, здобуття освіти, стажування, волонтерської діяльності, шкільних обмінів та освітніх проектів та роботи гувернером (au pair)	квітень 2013 р./ травень 2016 р.	Регулює порядок в'їзду та перебування, а також права громадян третіх країн з метою навчання, студентських обмінів, неоплачуваного стажування та добровільної діяльності, забезпечує прискорену процедуру для в'їзду іноземних громадян для проведення ними наукових досліджень.
Пропозиція Комісії про перегляд директиви 2009/50/ЄС про Блакитну карту	червень 2016 р./ переговори	Головна мета реформи Блакитної карти: скасування паралельних національних схем залучення висококваліфікованих фахівців із третіх країн.
План дій з інтеграції	червень 2016 р.	Проекти для сприяння державам-членам в інтеграції громадян третіх країн з опорою на такі сфери, як забезпечення доступу до освіти, ринку праці, соціальних та медичних послуг, а також пропозиція про заходи щодо інтеграції мігрантів до прибуття на територію ЄС.
Нові можливості для легальної трудової міграції ¹⁷	20 травня 2021 р.	Спростити та гармонізувати існуючу законодавчу базу, погодивши положення різних директив у сфері законної міграції.

Законодавчі документи у галузі міграційної політики

Додаток Б.

	Кількість вакансій, тис. одиниць	Кількість безробітних, тис. осіб
Січень-квітень 2021	316,3	747,3
Січень-квітень 2022	173,4	495,3

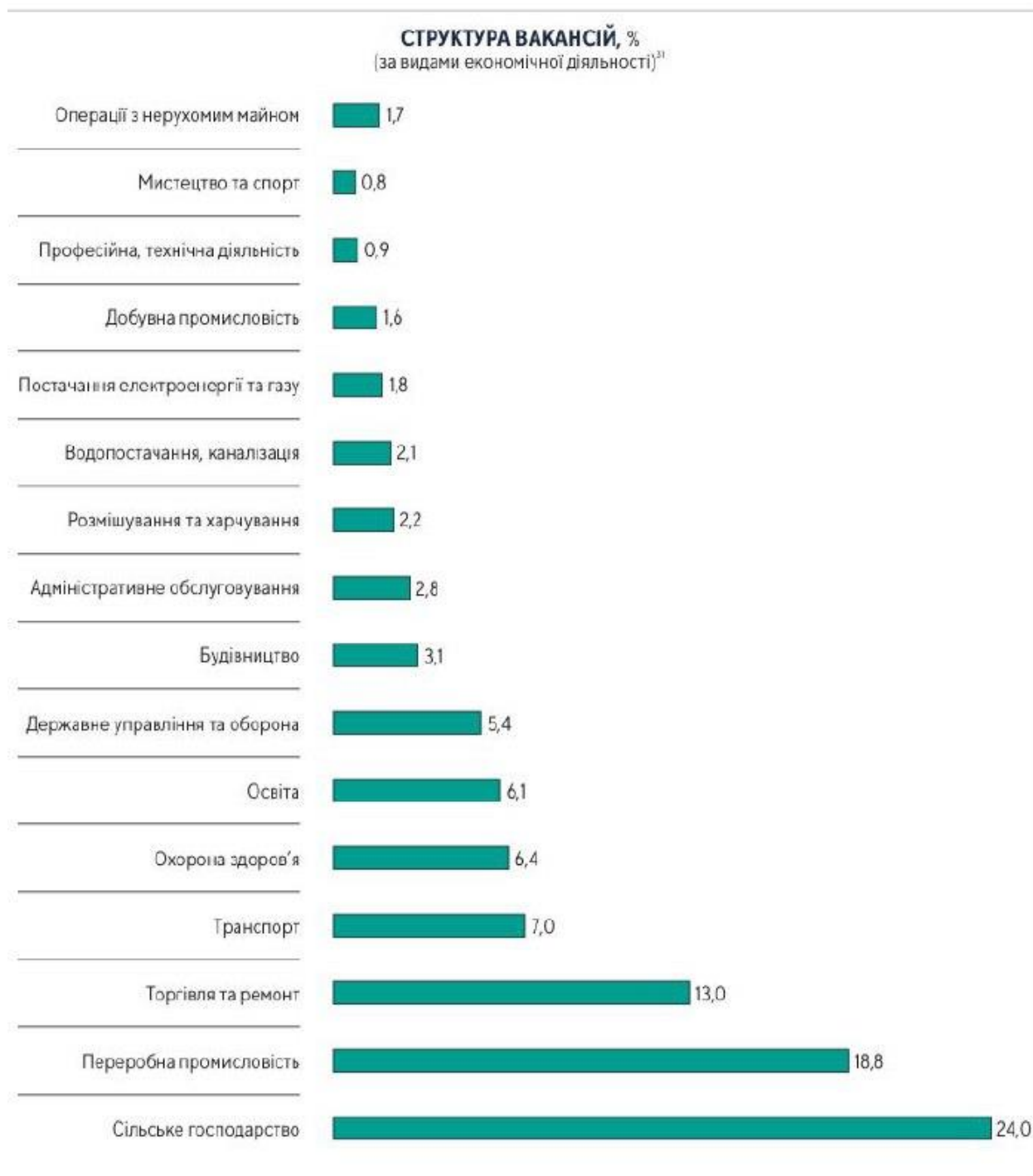

Аналітична та статична інформація Державної служби зайнятості України.

КІЛЬКІСТЬ ВАКАНСІЙ ТА БЕЗРОБІТНИХ ЗА РЕГІОНАМИ, січень- квітень 2022р. за даними Державного центру зайнятості			
Кількість вакансій, тис. вакансій		Кількість безробітних, тис. осіб	
Дніпропетровська	20,6	Дніпропетровська	43,4
м.Київ	15,4	Полтавська	30,4
Львівська	14,1	Вінницька	29,6
Харківська	10,3	Харківська	28,7
Полтавська	9,8	Черкаська	26,0
Одеська	9,4	Львівська	23,0
Вінницька	8,1	Запорізька	22,1
Хмельницька	7,9	Одеська	21,9
Кіровоградська	7,6	Кіровоградська	20,8
Київська	7,4	Сумська	20,8
Черкаська	7,0	Хмельницька	20,6
Житомирська	6,4	Житомирська	20,3
Сумська	5,7	Миколаївська	20,1
Рівненська	5,6	Київська	19,1
Волинська	5,5	Рівненська	18,3
Івано-Франківська	5,3	м.Київ	17,2
Миколаївська	5,1	Донецька	15,6
Запорізька	4,9	Чернігівська	15,6
Тернопільська	4,9	Івано-Франківська	14,2
Донецька	4,5	Тернопільська	13,8
Чернівецька	3,5	Волинська	13,4
Чернігівська	3,4	Херсонська	13,3
Закарпатська	2,9	Чернівецька	9,3
Херсонська	2,3	Луганська	9,1
Луганська	1,8	Закарпатська	8,4

Аналітична та статистична інформація Державної служби зайнятості України

Додаток В.

Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у січні-травні 2022 року. Державна служба зайнятості

Додаток С.

Питання для проведення глибинного інтерв'ю з респондентами – українськими мігрантами.

Мета: дослідити особливості інтеграції мігрантів з України у новому середовищі, що емігрували після повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

1. Яка ваша стать?
2. Скільки вам років?
3. З якого ви регіону та міста?
4. Яка ваша освіта?
5. Чи перебуваєте ви у шлюбі або ви неодружений/незаміжня?
6. Як ви оцінюєте свій дохід?
7. З ким ви виїхали та хто лишився в Україні?
8. Коли ви виїхали з України?
9. Що стало ключовою причиною, чому ви виїхали за кордон?
10. Які ще фактори вплинули на ваше рішення виїхати?
11. В якій країні ви проживаєте на поточний момент або проживали раніше?
12. Як ви оцінюєте свій емоційний стан, коли ви були за кордоном?
13. Де ви зараз перебуваєте? Скільки часу ви проживали за кордоном?
14. Які фактори вплинули на те, що ви повернулися до України?
15. Чи плануєте ви надалі залишатися в Україні?
16. Які події можуть вас спонукати до повторного виїзду за кордон?

Додаток Д.

		ЦА1. Біженці на момент опитування	ЦА2. Вже повернулись
Стать 	Чоловіча	19%	23%
	Жіноча	81%	77%
Вік 	18-25	14%	14%
	26-35	29%	33%
	36-45	36%	34%
	46-55	21%	19%
Регіон* 	Схід	46%	38%
	Захід	8%	15%
	Центр - Північ	31%	36%
	Південь	16%	11%
Місто* 	МЛН	37%	27%
	500 тис. +	22%	24%
	100 тис. +	36%	37%
	50 тис. +	6%	11%

*Регіон та місто, де проживали до 24.02.2024

Стать, вік та місце проживання до виїзду за кордон. Глибинне інтерв'ю

		ЦА1. Біженці на момент опитування	ЦА2. Вже повернулись
Освіта 	Середня	4%	3%
	Середня спеціальна, неповна вища	18%	18%
	Вища – бакалавр	15%	15%
	Вища – спеціаліст / магістр	60%	62%
	Вища – вчений ступінь	2%	2%
Сімейний стан 	Неодружений / незаміжня	21%	20%
	Одружений / заміжня	52%	63%
	Не зареєстровані, але проживають як подружжя	13%	8%
	Розлучені або проживають окремо	12%	7%
	Вдівець / вдова	2%	2%
Дохід 	Не вистачає грошей на їжу	2%	3%
	Вистачає на їжу, але купувати одяг складно	15%	14%
	Вистачає на їжу й одяг, але складно купувати техніку ...	49%	48%
	Вистачає на їжу, одяг, техніку, але складно купувати авто ...	29%	31%
	Можу зробити будь-які покупки	2%	2%

Освіта, сімейний стан та дохід. Глибинне інтерв'ю

		ЦА1. Біженці на момент опитування	ЦА2. Вже повернулись
З ким виїхали? 	Діти	47%	62%
	Мати / батько	27%	24%
	Чоловік / дружина	29%	20%
Хто лишився в Україні? 	Мати / батько	57%	66%
	Чоловік / дружина	23%	45%
	Діти	9%	6%
Чи вціліло житло? 	Так, повністю вціліло	72%	78%
	Частково пошкоджене, ще не ремонтували	13%	10%
	Частково пошкоджене, вже відремонтовано/в процесі	4%	6%
	Зруйноване	4%	4%
	Не знаю	8%	2%
Як оцінювали ймовірність вторгнення російських військ? 	На мою думку, була висока ймовірність	35%	35%
	50 / 50	23%	30%
	На мою думку, була низька ймовірність	16%	15%
	Вже була окупація / бойові дії	26%	20%

З ким виїхали мігрувати за кордон. Глибинне інтерв'ю

		ЦА1. Біженці на момент опитування	ЦА2. Вже повернулись
Чи одразу виїхали за кордон?	Одразу / майже одразу виїхали з дому за кордон	70%	66%
	Спочатку виїхали до іншого міста / села України	30%	34%
Коли виїхали з України?	Раніше, ніж лютий 2022	11%	5%
	Лютий 2022	8%	8%
	Березень 2022	41%	49%
	Квітень 2022	9%	11%
	Травень 2022	5%	8%
	Червень 2022	3%	3%
	Липень 2022	4%	3%
	Серпень 2022	3%	2%
	Вересень 2022	2%	1%
	Жовтень 2022	2%	2%
	Листопад 2022	1%	2%
	Грудень 2022	3%	1%
	2023 рік	8%	5%

Коли виїхали мігранти за кордон. Глибинне інтерв'ю

		ЦА1. Біженці на момент опитування	ЦА2. Вже повернулись
Що стало ключовою причиною, чому ви виїхали за кордон?	Небезпека життю / переживання за себе, дітей, близьких	45%	46%
	На виїзді за кордон наполягли рідні / члени родини	10%	16%
	Емоційний стан / погіршення психологічного здоров'я	8%	9%
	Бажання перечекаати війну	8%	8%
	Зменшення доходів / втрата роботи	6%	5%
	Відсутність перспектив, світлого майбутнього в Україні	9%	4%
	Погіршення фізичного здоров'я / потреба в лікуванні	2%	2%
	Можливість виїхати за кордон та почати там нове життя	5%	2%
	Можливість побачити світ, подорожувати	0%	2%
	Загроза мобілізації (зокрема моїм дітям)	2%	2%
	Можливість отримати соціальну допомогу / житло	1%	2%
	Зруйноване житло / не було, де жити	1%	1%

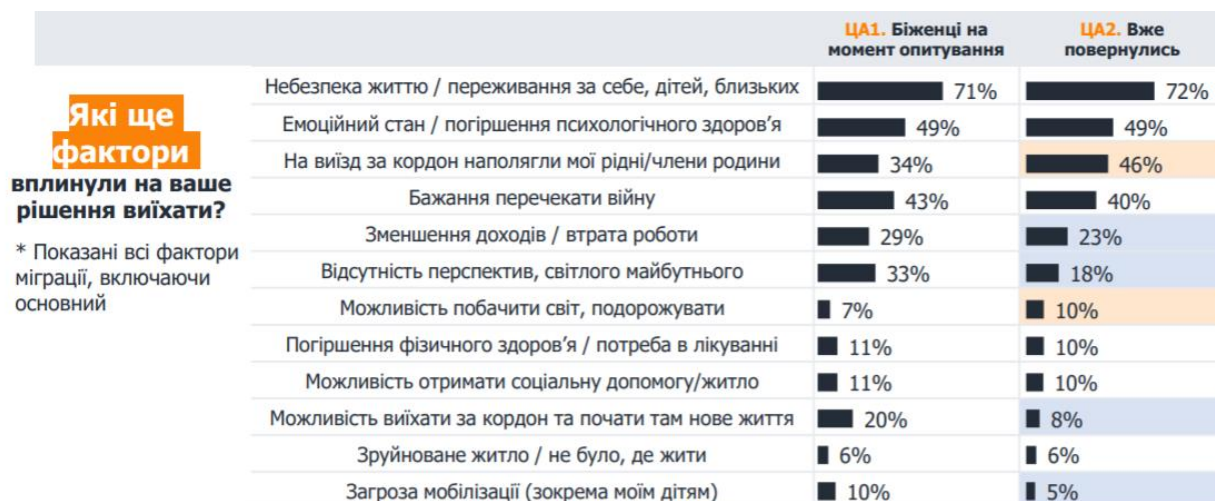

Чи розглядали ви можливість тимчасової чи довгострокової еміграції до повномасштабного вторгнення?

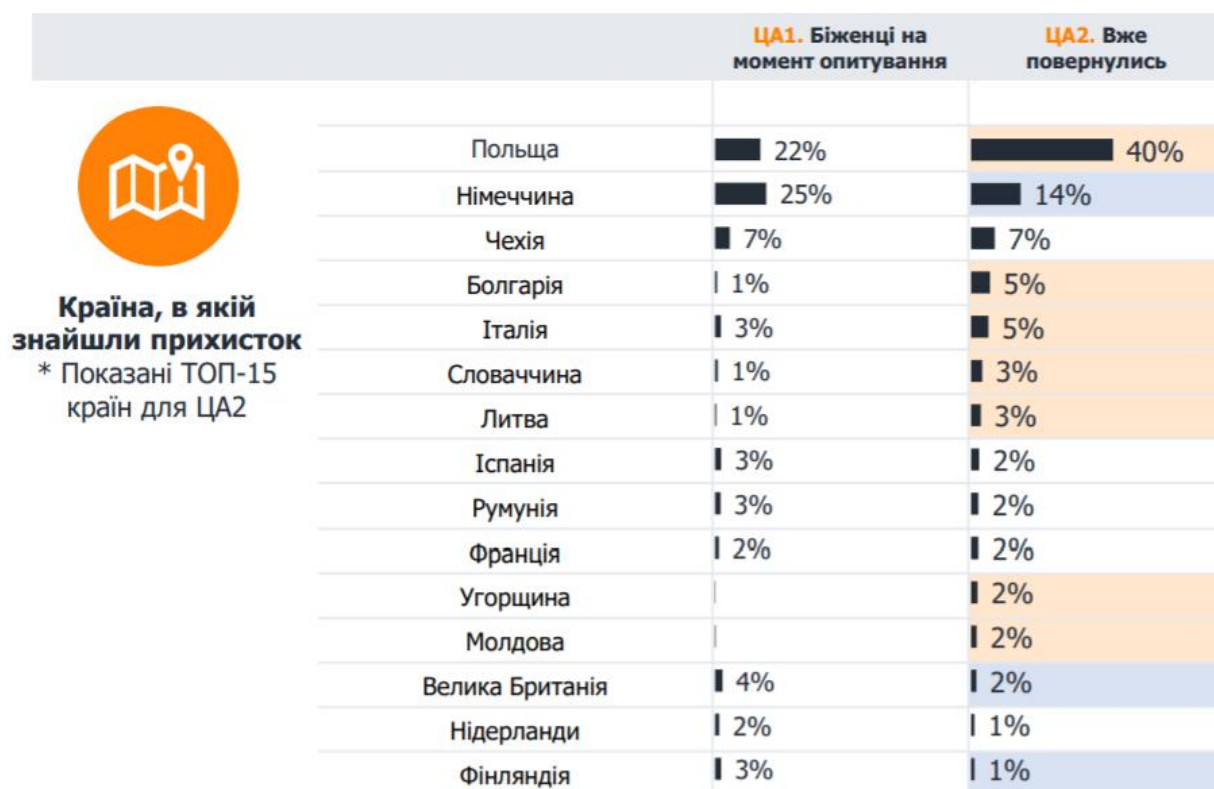
■ Ні
■ Так

Ключова причина міграції. Глибинне інтерв'ю

Усі причини міграції. Глибинне інтерв'ю

Країни, де знайшли прихисток. Глибинне інтерв'ю

	Що вплинуло на повернення?	Ключовий фактор для повернення
Наявність гідно оплачуваної роботи за моїм фахом	13%	2%
Наявність гідно оплачуваної роботи, неважливо чи за фахом	7%	1%
Перспективи отримання якісної освіти	5%	
Сприятливі умови для ведення власного бізнесу	5%	
Відбудова інфраструктури в моєму місті	4%	
Відновлення / ремонт мого житла	4%	1%
Сприятлива економічна ситуація в Україні	4%	
Вступ до українського навчального закладу	3%	1%
Грошова допомога / виплати / субсидії від держави	3%	
Успіхи в реформації країни	3%	
Подолання екологічних проблем	1%	

Перспективи в Україні. Глибинне інтерв'ю

	Що вплинуло на повернення?	Ключовий фактор повернення
Туга за домом	58%	11%
Туга за Батьківщиною	51%	8%
Туга за коханим / сім'єю / родичами в Україні	41%	16%
За кордоном інший менталітет / відчуваєш себе чужим	36%	3%
Туга за друзями в Україні	34%	
Відчуття самотності / за кордоном ти нікому не потрібен	31%	4%
Бажання дітей повернутись додому в Україну	36%	4%
Хочу, щоб діти навчались в Україні	26%	
Відчуття безпорадності / неможливості на щось впливати	28%	
Можливість бути корисним Україні, брати участь у відновленні	27%	
Почуття провини, що виїхав	20%	
Повернення з-за кордону моїх друзів/родичів	18%	
Втрах погіршення стосунків з чоловіком / жінкою, які в Україні	12%	
Стан здоров'я / хвороба рідних	10%	4%
Відчуття приниження гідності через життя на виплати	10%	

Емоції та почуття. Глибинне інтерв'ю

	Що вплинуло на повернення?	Ключовий фактор повернення
В Україні є нерухомість чи інше майно	45%	5%
Неможливість мати безкоштовне житло за кордоном	20%	2%
В Україні краща медицина / доступніші ліки	39%	1%
Стан здоров'я (потрібне лікування)	13%	2%
Важко за кордоном: вивчати мову, знайти роботу, житло, друзів тощо	33%	3%
В Україні легше працевлаштуватись / краща робота / робота за фахом	26%	2%
Матеріальні труднощі в країні перебування	21%	3%
Знизився рівень добробуту / рівень життя, порівняно з Україною	18%	1%
Скасування грошових виплат українцям за кордоном	5%	
Скасування субсидій на оренду житла	4%	
Завершення дії тимчасового захисту українців	4%	

Складнощі за кордоном. Глибинне інтерв'ю